

—
Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики
Великої Палати
Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР
за листопад 2022 року

Зміст

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми	4
1.1. Господарська юрисдикція	4
2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду	16
2.1. Господарська юрисдикція	16
2.2. Цивільна юрисдикція	30
3. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду	38
3.1. Господарська юрисдикція	38
4. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду	45
5. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів	48

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ВСУ	Верховний Суд України
КАС ВС	Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЦС ВС	Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КАС України	Кодекс адміністративного судочинства України
ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ЗК України	Земельний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України
КУзПБ	Кодекс України з процедур банкрутства

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми

1.1. Господарська юрисдикція

Вартість добового небалансу, попередньо доведена оператором газотранспортної системи замовнику, підлягає уточненню. Остаточна плата за добовий небаланс розраховується на підставі маржинальної ціни природного газу, яка визначається на підставі вартості природного газу, придбаного / проданого оператором газотранспортної системи для балансуючих дій, з урахуванням величини коригування

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ПАТ «Видобувна компанія «Укрнафтобуріння» на постанову Північного апеляційного господарського суду від 7 липня 2021 року у справі за позовом ПрАТ «Видобувна компанія «Укрнафтобуріння» до ТОВ «Оператор газотранспортної системи України», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, про стягнення 1 825 309,75 грн недоотриманої вартості позитивного небалансу, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

3 грудня 2019 року ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» як оператор газотранспортної системи (далі – Оператор ГТС) та ПрАТ «Видобувна компанія «Укрнафтобуріння» (що є газовидобувним підприємством та має ліцензію на постачання природного газу відповідно до постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП) як замовник уклали договір транспортування природного газу (далі – Договір).

Відповідно до пункту 2.1 Договору Оператор ГТС надає замовнику послугу транспортування природного газу на умовах, визначених у цьому Договорі, а замовник сплачує Оператору встановлені в цьому Договорі вартість такої послуги та плат (за їх наявності), які виникають при його виконанні.

Умовами пункту 9.1 Договору сторони узгодили, що у разі виникнення у замовника добового небалансу Оператор ГТС здійснює купівлю/продаж природного газу замовника в обсягах добового небалансу.

Відповідно до положень Договору та Кодексу газотранспортної системи (далі – Кодексу ГТС) Оператор ГТС протягом січня 2020 року щоденно оприлюднював маржинальну ціну придбання природного газу на кожен газову добу на своєму офіційному вебсайті в розрізі кожної доби місяця; відповідно до оприлюднених даних Оператора ГТС середньозважена маржинальна ціна природного газу у січні 2020 року становила 7 277,00 грн з ПДВ за 1 000 м³.

Разом з тим, 11 лютого 2020 року відповідач на вебресурсі змінив інформацію про маржинальну ціну природного газу за весь газовий місяць – січень 2020 року. Вказана середньозважена маржинальна ціна склала 5 792,00 грн з ПДВ за 1000 м³.

Відповідно до акта від 31 січня 2020 року вартість придбаного відповідачем у позивача природного газу (як позитивний небаланс) склала 6 852 632,83 грн.

Позивач стверджував, що відповідач неналежним чином виконав свої грошові зобов'язання за договором транспортування газу, а саме: після завершення місячного періоду постачання та переходу у власність природного газу, порушуючи закон, в односторонньому порядку змінив таку суттєву умову вказаного договору, як вартість уже придбаного природного газу.

Внаслідок цих протиправних дій відповідача (зниження у лютому 2020 року середньозваженої маржинальної ціни природного газу за газовий місяць – січень 2020 року із 7 277,40 грн до 5 791,50 грн (за 1 000 м³ з ПДВ) недоотримана Укрнафтобурінням вартість позитивного небалансу за період січня 2020 року склала 1 825 309,75 грн. Відповідач має доплатити вказану грошову суму на рахунок позивача.

ОЦІНКА СУДУ

Велика Палата Верховного Суду вважає, що правильне вирішення судового спору передбачає необхідність у наданні висновку про те, чи правильно визначається маржинальна ціна природного газу під час здійснення Оператором ГТС балансуєючих дій з метою врегулювання небалансів замовників послуг балансування.

Пунктом 2 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС унормовано, що у випадку якщо сума подач природного газу замовника послуг транспортування природного газу за газову добу не дорівнює сумі відборів природного газу замовника послуг транспортування природного газу за цю газову добу, вважається, що у замовника послуг транспортування природного газу є добовий небаланс і до нього застосовується плата за добовий небаланс.

Добовий небаланс замовника може бути позитивним (замовник надав оператору більше газу, ніж отримав) або негативним (навпаки).

Пункт 8 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС передбачає, що для цілей розрахунку плати за добовий небаланс ціна, що застосовується, визначається як: маржинальна ціна продажу природного газу, якщо обсяг добового небалансу замовника послуг транспортування природного газу за газову добу є позитивним (для позитивного небалансу, тобто коли подачі замовника послуг транспортування природного газу протягом газової доби перевищують його відбори); маржинальна ціна придбання природного газу, якщо обсяг добового небалансу замовника послуг транспортування природного газу за газову добу є негативним (для негативного небалансу, тобто коли відбори замовника послуг транспортування протягом газової доби перевищують його подачі).

Пункт 10 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС установлює, що з метою визначення маржинальної ціни продажу, маржинальної ціни придбання й середньозваженої ціни оператором газотранспортної системи використовується інформація про операції, що відбуваються на торговій платформі, вибір якої погоджений Регулятором.

Якщо така торгова платформа не погоджена, визначення маржинальної ціни здійснюється відповідно до пункту 11 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС: маржинальна ціна продажу визначається шляхом зменшення вартості природного газу, придбаного

оператором газотранспортної системи внаслідок отримання послуг балансування за цю газову добу, на величину коригування (для позитивного небалансу); маржинальна ціна придбання визначається шляхом збільшення вартості природного газу, придбаного оператором газотранспортної системи внаслідок отримання послуг балансування за цю газову добу, на величину коригування (для негативного небалансу).

З огляду на положення пункту 13 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС величина коригування становить 10 %.

Суди попередніх інстанцій з'ясували, що торгова платформа в січні 2020 року погоджена не була, а тому відповідач визначав маржинальну ціну продажу/придбання природного газу відповідно до пункту 11 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС.

Системний аналіз приписів пункту 11 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС разом із приписами частини другої статті 35 Закону України «Про ринок природного газу» приводить до висновку, що маржинальна ціна придбання/продажу і відповідний розмір плати за небаланси напряму залежать від фактичної вартості придбаного оператором газотранспортної системи природного газу, оскільки саме ця вартість (реальні та обґрунтовані витрати Оператора ГТС, як зазначено у вказаному Законі) є базою для їх розрахунку. Іншої бази для розрахунку маржинальної ціни та відповідної плати за небаланси законодавство не встановлює.

Частина третя статті 35 Закону України «Про ринок природного газу» і пункт 3 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС у своїй сукупності зобов'язують оператора газотранспортної системи доводити до відома замовників саме попередню вартість природного газу в обсязі добового небалансу. Використання законодавцем у вказаній нормі терміну «попередня вартість» вказує на подальше визначення оператором ГТС остаточної вартості та їх можливу відмінність між собою, тобто передбачає можливість зміни маржинальної ціни та приведення її у відповідність із «обґрунтованими та реальними витратами» оператора газотранспортної системи на закупівлю природного газу, необхідного для вчинення балансуючих дій.

Згідно з пунктом 18 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС оператор газотранспортної системи до 12 числа газового місяця, наступного за звітним, надає замовнику послуг транспортування природного газу в електронному вигляді через інформаційну платформу інформацію про остаточні щодобові подачі та відбори (у розрізі споживачів замовника послуг транспортування природного газу), обсяги та вартість щодобових небалансів у звітному газовому місяці.

Якщо пункт 3 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС зобов'язує оператора газотранспортної системи доводити до відома замовників попередню вартість добових небалансів, то пункт 18 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС передбачає обов'язок оператора надати замовнику інформацію про остаточну вартість таких небалансів.

Отже, вартість добового небалансу, попередньо доведена оператором газотранспортної системи замовнику, підлягає уточненню. Остаточна плата за добовий небаланс розраховується на підставі маржинальної ціни природного газу,

яка визначається на підставі вартості природного газу, придбаного/ проданого оператором газотранспортної системи для балансуючих дій, з урахуванням величини коригування (пункти 3, 9, 13 глави 6 Кодексу ГТС).

Суди попередніх інстанцій встановили, що в січні 2020 року у ПрАТ «Видобувна компанія «Укрнафтобуріння» виник позитивний добовий небаланс.

Для визначення остаточної плати за добовий небаланс судам попередніх інстанцій належало встановити маржинальну ціну продажу природного газу в січні 2020 року. Для цього суди мали встановити обґрунтовану реальну (фактичну) вартість природного газу, придбаного оператором газотранспортної системи внаслідок отримання послуг балансування за газову добу січня 2020 року.

Так, відповідач та АТ «НАК «Нафтогаз України» уклали договори купівлі-продажу природного газу від 1 січня 2020 року для забезпечення балансуючих дій та інших потреб протягом січня 2020, відповідно до пункту 4.1 яких визначена ціна за 1000 куб. м газу для першої газової доби передачі газу (PCP) – 6 635,00 грн.

31 січня 2020 року АТ «НАК «Нафтогаз України» та відповідач уклали додаткові угоди до вказаних договорів, відповідно до яких вартість ціни газу за першу газову добу становить 5 434,00 грн.

Таким чином, остаточна вартість природного газу для забезпечення балансуючих дій для січня 2020 року була визначена 31 січня 2020 року шляхом закупівлі природного газу відповідно до пунктів 1, 6 глави 5 розділу XIV Кодексу ГТС.

Отже, Оператор ГТС при розрахунку маржинальної ціни придбання природного газу у січні 2020 для позивача не застосовував передбачену положеннями пунктів 9, 11, 12, 13, 14 глави 6 розділу XIV Кодексу ГТС величину коригування, і, як наслідок, маржинальна ціна продажу природного газу для позивача в січні 2020 року дорівнювала вартості газу, який відповідач фактично придбав для фізичного балансування газотранспортної системи в розрізі кожної доби.

Відтак дії Оператора ГТС щодо визначення маржинальної ціни природного газу із урахуванням вартості природного газу, придбаного для забезпечення балансуючих дій за договорами, укладеними з АТ «НАК «Нафтогаз України», відповідають умовам Договору та положенням чинного законодавства.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 2 листопада 2022 року у справі № 910/11273/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107558349>.

Спір про недійсність правочину, який має ознаки такого, що прикриває інший договір, наслідком учинення та виконання якого стало виведення грошових коштів боржника у процедурі банкрутства, повинен вирішуватися судом, який розглядає справу про банкрутство, й у межах провадження у справі про банкрутство відповідно до частини другої статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства.

Досліджувати на предмет наявності ознак фраздаторності в такому разі потрібно правочин, який сторони насправді хотіли вчинити, склад сторін такого правочину та юридично значимі дії цих сторін, мету такого правочину і результат

(зміна, припинення прав, виконання зобов'язань тощо), якого прагнули досягнути сторони вчиненням юридично значущих дій.

Правочин, учинений за участю боржника з недобросовісною метою виведення його активів (майна) зі складу ліквідаційної маси для задоволення вимог окремого кредитора поза межами процедури банкрутства, може бути визнаний недійсним (франдаторним) як із підстав, передбачених статтею 42 КУзПБ, так і відповідно до статей 3, 13 ЦК України

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу АТ «Райффайзен Банк Аваль» на постанову Північного апеляційного господарського суду від 27 травня 2021 року та рішення Господарського суду міста Києва від 03 березня 2021 року у справі за позовом АТ «Райффайзен Банк Аваль» до АТ «Перший Український Міжнародний Банк» та ПАТ «Завод малогабаритних трансформаторів», за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідачів – ПАТ «Запоріжтрансформатор» та ПАТ «Запорізький кабельний завод» про визнання договору про відступлення права вимоги недійсним, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

АТ «Райффайзен Банк Аваль» (позивач) і ПрАТ «Завод малогабаритних трансформаторів» (третья особа 1) перебували в договірних відносинах, що виникли на підставі генеральної кредитної угоди від 02 жовтня 2009 року, у рамках якої було укладено кредитний договір.

Рішеннями судів з третьої особи 1 на користь банку стягнуто 12 870 000 доларів США заборгованості за генеральною кредитною угодою від 02 жовтня 2009 року та кредитним договором від 23 вересня 2011 року.

Ухвалою Господарського суду Запорізької області від 17 жовтня 2019 року за заявою боржника відкрито провадження у справі про банкрутство ПрАТ «Запоріжтрансформатор», уведено мораторій на задоволення вимог кредиторів, розпорядником майна боржника призначено арбітражного керуючого.

Ухвалою Господарського суду Запорізької області від 21 жовтня 2021 року визнано АТ «Райффайзен Банк Аваль» кредитором ПрАТ «Запоріжтрансформатор» із грошовими вимогами на загальну суму 435 713 577,59 грн.

21 липня 2020 року, після відкриття провадження у справі про банкрутство ПрАТ «Запоріжтрансформатор», між відповідачами – АТ «ПУМБ» як первісним кредитором і ПрАТ «Завод малогабаритних трансформаторів» як новим кредитором укладено договір, за умовами якого первісний кредитор відступив новому кредитору, а новий кредитор прийняв право вимоги, що належить первісному кредитору, і набув частково права кредитора за укладеним між первісним кредитором – АТ «ПУМБ» і ПрАТ «Запоріжтрансформатор» (боржник, третя особа 1) кредитним договором від 19 березня 2012 року за основним боргом на суму 2 800 000 доларів США, що на дату укладення договору еквівалентно 77 283 080 грн.

У виконавчому провадженні з банківських виписок про рух коштів за рахунком ПрАТ «Запоріжтрансформатор» в АТ «ПУМБ» за період з 04 квітня 2019 року

по 08 липня 2019 року встановлено, що боржник (третья особа 1) надавав фінансові допомоги підприємствам, у яких він має істотну участь, тобто пов'язаним із ним особам у розумінні підпункту 14.1.159 пункту 14.1 статті 14 ПК України, у тому числі ПрАТ «Завод малогабаритних трансформаторів» (відповідач 2, новий кредитор), на суму 81 млн грн.

ПрАТ «Запоріжтрансформатор» (боржник у процедурі банкрутства) є афілійованою (пов'язаною) компанією щодо ПрАТ «Завод малогабаритних трансформаторів» (відповідача 2) та одночасно є акціонером товариства-відповідача 2 з вирішальним голосом на загальних зборах акціонерів (82,2692 % акцій у статутному капіталі цього товариства).

Позивач, звертаючись з позовом про визнання недійсним спірного договору про відступлення права вимоги, вказує на його фіктивність та наявність у ньому ознак фродаторного правочину, оскільки спірний договір вчинений з умислом сторін правочину та боржника (третьої особи 1), спрямованим на приховання фактичного задоволення (погашення) боржником, в період дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, грошових зобов'язань перед конкурсним кредитором (відповідачем 1), через дочірню компанію боржника (відповідача 2).

ОЦІНКА СУДУ

На думку скаржника, укладення договору купівлі-продажу права вимоги та його відступлення відповідачем 1 відповідачу 2 погіршує становище інших кредиторів у справі про банкрутство. Із цього приводу Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на таке.

Як стверджує скаржник, у цій справі боржник за відступленою вимогою, який є також боржником у справі про банкрутство (у цьому позовному провадженні третя особа 1), сплачував новому кредитору – відповідачу 2 «компенсацію» витрат відповідача 2 на придбання права вимоги до боржника нібито у зв'язку з укладенням договору між відповідачем 1 і відповідачем 2, хоча такий договір не породжує жодних обов'язків боржника за вимогою.

Це може свідчити про вчинення спірного договору між відповідачем 1 і відповідачем 2 для приховання інших правочинів між іншими сторонами, які було насправді вчинено: між відповідачем 2 і третьою особою 1 (боржником) (виконання відповідачем 2 обов'язку боржника на користь відповідача 1 за дорученням боржника та за його рахунок); між відповідачем 1 і третьою особою 1 (боржником) щодо зміни валюти виконання зобов'язання (із суми в доларах США на суму у гривнях за офіційним курсом НБУ).

Перевіряючи дійсність такого правочину та законність прийняття виконання з боку відповідача 1, суд повинен установити його відповідність приписам цивільного права не про відступлення права вимоги, а про правочин, який сторони дійсно вчинили, та про його виконання.

Фродаторні правочини у цивілістичній доктрині – це правочини, які вчиняються сторонами з порушенням принципів добросовісності та з метою приховування боржником своїх активів від звернення на них стягнення окремими

кредиторами за зобов'язаннями боржника, завдаючи тим самим шкоди цьому кредитору.

Учинення власником майна правочину на шкоду своїм кредиторам може полягати як у виведенні майна боржника власником на третіх осіб, так і у створенні преференцій у задоволенні вимог певного кредитора на шкоду іншим кредиторам боржника, внаслідок чого виникає ризик незадоволення вимог інших кредиторів.

Задоволення боржником вимог окремого кредитора поза межами конкурсної процедури банкрутства з використанням пов'язаних (або непов'язаних) із боржником осіб підтверджує неправомірну і недобросовісну мету боржника щодо створення йому преференції у виконанні зобов'язань та порушення імперативно встановленої у банкрутстві черговості задоволення вимог певних класів кредиторів боржника.

Отже, правочини за участю боржника, які допомагають реалізувати цю мету, мають ознаки фраздаторності, незалежно від того, чи такий правочин є двостороннім (одностороннім) чи багатостороннім (у якому буде задіяно низку учасників, об'єднаних єдиною неправомірною метою). Для класифікації правочину як фраздаторного має значення фактична участь боржника у ньому як одного з учасників вольових дій, направлених на виведення майна боржника з метою незадоволення вимог одного або декількох його кредиторів у легальній судовій процедурі.

Відтак перед судом постає завдання за наслідком оцінки обставин справи встановити взаємопов'язаність дій учасників оспорюваного правочину, направлену на досягнення єдиної недобросовісної мети – вивести майно (грошові кошти) боржника поза межі єдиної процедури банкрутства цього боржника для унеможливлення задоволення вимог визнаного у процедурі банкрутства кредитора (кредиторів) за рахунок такого активу з дотриманням правил процедури банкрутства.

Якщо багатосторонній правочин учинено за участю боржника з недобросовісною метою виведення його активів (майна) зі складу ліквідаційної маси для задоволення вимог окремого кредитора поза межами процедури банкрутства, такий правочин може бути визнаний недійсним (фраздаторним) як із підстав, передбачених статтею 42 КУзПБ, так і відповідно до статей 3, 13 ЦК України.

Ключовими аргументами позивача були доводи про те, що боржник у справі про банкрутство (у цьому позовному провадженні третя особа 1) з метою задоволення поза чергою грошових вимог свого кредитора – відповідача 1 перерахував як «компенсацію» грошові кошти на суму понад 77 млн грн окремими траншами на пов'язану з боржником особу – ПрАТ «Завод малогабаритних трансформаторів» (відповідача 2), яка виконала його зобов'язання за кредитним договором, укладеним із відповідачем 1, поза межами процедури банкрутства, поза черговістю задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство, прикриваючи свої незаконні дії розрахунком за формально укладеним договором відступлення права вимоги між такою пов'язаною особою (відповідачем 2) та кредитором боржника (відповідачем 1).

Отже, позивач мотивував свої вимоги тим, що було укладено договір купівлі-продажу прав вимоги, яким фактично прикривалася інша угода, укладена з метою задоволення поза процедурою банкрутства вимог кредитора боржника за рахунок коштів боржника, виведених як «компенсація» на пов'язану з ним юридичну особу.

Статтею 235 ЦК України передбачено, що удаваним є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили. Якщо буде встановлено, що правочин був вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили.

Відтак угода щодо прикриття дійсної угоди сторін є удаваним, а не фіктивним правочинном, юридичне визначення якого підпадає під кваліфікацію за статтею 235 ЦК України.

Справжня угода про задоволення вимог кредитора боржника, який перебуває у процедурі банкрутства, шляхом покладення боржником на іншу особу свого обов'язку з метою задоволення вимог кредитора цього боржника є договором доручення.

Відповідно до частини першої статті 528 ЦК України виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не впливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто.

Зазначена норма регулює відносини між кредитором і боржником, а не між кредитором та іншою особою, на яку боржником покладене виконання обов'язку останнього. Виконання обов'язку іншою особою розглядається як виконання обов'язку боржником. Відповідно до частини другої статті 528 ЦК України у разі невиконання або неналежного виконання обов'язку боржника іншою особою цей обов'язок боржник повинен виконати сам. Тому як у разі виконання, так і в разі невиконання чи неналежного виконання обов'язку боржника іншою особою правовідносини між кредитором й іншою особою не виникають, зокрема кредитор не вправі вимагати від іншої особи належного виконання обов'язку боржника.

Якщо ж кредитор прийняв від іншої особи виконання обов'язку боржника в разі, коли він не мав права приймати виконання, зокрема якщо відповідно до закону таке виконання не допускається до закінчення дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, кредитор є таким, що набув майно за рахунок боржника (а не іншої особи, яка незаконно виконала обов'язок боржника) без достатньої правової підстави. У такому разі відповідно до статті 1212 ЦК України кредитор зобов'язаний повернути це майно (зокрема, грошові кошти) потерпілому, яким є боржник (а не інша особа, яка незаконно виконала обов'язок боржника).

Отже, досліджувати на предмет наявності ознак фраздаторності у такому випадку потрібно правочин, який сторони насправді хотіли вчинити, склад сторін такого правочину та юридично значимі дії цих сторін, мета такого правочину та результат (зміна, припинення прав, виконання зобов'язань та інше), якого прагнули досягнути сторони вчиненням юридично значимих дій.

Як убачається з матеріалів справи та встановлено судами, сторони дійшли згоди про вчинення спірного правочину 21 липня 2020 року. Ухвалою Господарського суду Запорізької області від 17 жовтня 2019 року відкрито провадження у справі про банкрутство третьої особи 1, введено мораторій на задоволення вимог кредиторів, уведено процедуру розпорядження майном боржника, яка забороняє задоволення вимог конкурсних кредиторів боржника поза межами процедури банкрутства. Предметом договору, яким прикривалися реальні наміри сторін, було право вимоги до третьої особи 1 за кредитним договором, укладеним у 2006 році. На виконання цього договору боржник перерахував новому кредитору «компенсацію» за відступлене право вимоги на суму понад 77 млн грн.

Суди не надали жодної оцінки доводам позивача про те, що третьою особою 1 було фактично «компенсовано» відповідачу 2 його оплату за набуте «право вимоги», яке мало ознаки виконання обов'язку боржника іншою особою, що унеможливило задоволення вимог кредиторів боржника, зокрема позивача як заставного і конкурсного кредитора першої, четвертої черг у справі про банкрутство, а також письмовим доказам перерахування коштів відповідачу 1 третьою особою 1 як учасником тристороннього правочину.

Спир про недійсність правочину, який має ознаки такого, що прикриває договір доручення щодо виконання обов'язку боржника іншою особою, наслідком учинення та виконання якого стало виведення грошових коштів боржника у процедурі банкрутства на суму понад 77 млн грн, є таким, що повинен вирішуватися судом, який розглядає справу про банкрутство та у межах провадження у справі про банкрутство відповідно до частини другої статті 7 КУзПБ.

Такий розгляд сприятиме дотриманню принципу процесуальної економії, реалізації механізму повернення боржнику незаконно виведених коштів відповідно до частини третьої статті 42 КУзПБ, який застосовується як наслідок учинення недійсного правочину у процедурі банкрутства, незалежно від того, ким із учасників провадження у справі про банкрутство ініційовано визнання правочину недійсним (кредитором чи арбітражним керуючим), та встановленню у повній мірі добросовісності дій сторін правочину у контексті дотримання правил конкурсної процедури щодо колективного задоволення вимог кредиторів боржника з урахуванням приписів статей 3, 13 ЦК України щодо добросовісності дій сторін. Кредитор вправі вимагати визнання недійсним правочину, зокрема, з тих підстав, що боржник виконав майнові зобов'язання раніше встановленого строку (частина перша статті 42 КУзПБ).

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що рішення судів попередніх інстанцій необхідно скасувати, а справу передати для розгляду позову про визнання недійсним правочину від 21 липня 2020 року у межах провадження у справі про банкрутство ПрАТ «Запоріжтрансформатор» до Господарського суду Запорізької області.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 7 вересня 2022 року у справі № 910/16579/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107140913>.

Способами захисту інтересу особи в правовій визначеності при виконанні договірних зобов'язань можуть бути: 1) визнання права позивача; 2) визнання відсутнім (припиненим) обов'язку позивача; 3) визнання відсутнім (припиненим) права вимоги відповідача. Такі способи захисту будуть належними, лише якщо така невизначеність триває, ініційований кредитором спір про захист його прав суд не вирішив і відповідне провадження не було відкрите.

Визнання припиненими зобов'язань боржника перед кредитором за кредитним договором є ефективним способом захисту інтересу боржника в правовій визначеності, якщо боржник належним чином виконав зобов'язання за кредитним договором, зокрема і щодо використання отриманих кредитних коштів за встановленим цільовим призначенням, але кредитор не визнає такого виконання

Велика Палата Верховного суду розглянула касаційну скаргу АТ КБ «ПриватБанк» на рішення Господарського суду міста Києва від 22 січня 2021 року та постанову Північного апеляційного господарського суду від 14 квітня 2021 року у справі за позовом АТ «Нікопольський завод феросплавів» до АТ КБ «ПриватБанк» про визнання зобов'язання припиненим, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

02 лютого 2009 року між АТ КБ «ПриватБанк» та АТ «НЗФ» як позичальником було укладено Кредитний договір, за умовами якого позичальнику надавався кредит у формі відновлювальної кредитної лінії.

На виконання Кредитного договору Банком були надані позичальнику кредитні кошти в розмірі 36 144 000,00 доларів США.

Позивач здійснив повернення вказаних кредитних коштів. Також позивач стверджує про те, що він своєчасно та у повному обсязі сплатив проценти за користування кредитом та винагороду Банку, які передбачалися умовами Кредитного договору, що підтверджується наявними в матеріалах справи та дослідженими судами платіжними дорученнями, банківськими виписками, а також довідками АТ КБ «ПриватБанк» про стан позикової заборгованості позивача від 03 грудня 2019 року та від 30 липня 2020 року про відсутність заборгованості АТ «НЗФ» по кредитах та процентах перед Банком.

Проте АТ КБ «ПриватБанк» у поданому в 2019 році позові до суду штату Делавер (США) зазначило про участь АТ «НЗФ» у схемах відмивання коштів, організованих українськими олігархами ОСОБА_1, ОСОБА_2 та їхніми агентами за кордоном, внаслідок яких кошти, отримані позивачем за Кредитним договором, не були використані за цільовим призначенням, а були відмиті, без наміру їх повернення Банку.

З огляду на викладене позивач звернувся до суду з позовом про визнання припиненими всіх зобов'язань Заводу перед Банком за кредитним договором оскільки відповідач не визнає припинення договірних зобов'язань Заводу за Кредитним договором внаслідок їх виконання, проведеного належним чином.

ОЦІНКА СУДУ

Касаційний господарський суд направив справу до Великої Палати Верховного Суду для вирішення виключної правової проблеми визначення належних способів захисту прав та інтересів у спорах щодо правової визначеності при виконанні договірних зобов'язань.

Особливість спорів про захист інтересу у правовій визначеності при виконанні договірних зобов'язань полягає в тому, що позивач просить суд підтвердити (визнати) існуючий стан прав і обов'язків у договірних відносинах з іншою стороною для правової визначеності сторін договору в цих відносинах, однакового розуміння ними своїх прав та обов'язків за цим договором.

Саме цим спори про захист інтересу у правовій визначеності при виконанні договірних зобов'язань відрізняються від спорів про зміну, припинення правовідносин (наприклад, зміну, розірвання договору), коли договірні відносини між сторонами змінюються або припиняються внаслідок судового рішення.

Одним зі способів захисту, який передбачений частиною другою статті 16 ЦК України, є визнання права. Норми частини другої статті 20 ГК України визначають такі способи захисту, як визнання наявності або відсутності прав.

Згідно із частиною першою статті 509 ЦК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Отже, зобов'язання містить дві нерозривно поєднані складові – обов'язок боржника вчинити дію або утриматись від її вчинення та право кредитора вимагати виконання цього від боржника.

Виходячи з наведеного способами захисту інтересу особи у правовій визначеності при виконанні договірних зобов'язань можуть бути: 1) визнання права позивача; 2) визнання відсутнім (припиненим) обов'язку позивача; 3) визнання відсутнім (припиненим) права вимоги відповідача.

Неефективними є такі способи захисту права чи законного інтересу, як визнання права вимоги виконання зобов'язання від відповідача або визнання наявності договірного обов'язку відповідача, оскільки такі способи не ведуть до виконання боржником свого зобов'язання, у тому числі в примусовому порядку, та отримання кредитором належного на виконання зобов'язання. У цьому випадку в позивача виникне потреба повторного звернення до суду.

Також слід ураховувати, що наведені вище способи захисту інтересу особи у правовій визначеності при виконанні договірних зобов'язань будуть належними лише в разі, якщо така невизначеність триває, ініційований кредитором спір про захист його прав суд не вирішив і відповідне провадження не було відкрите.

У разі якщо кредитор уже ініціював судовий процес, спрямований на захист порушеного, на його думку, права, або такий спір суд уже вирішив, звернення боржника з позовом про визнання відсутності права вимоги у кредитора або кореспондуючого обов'язку боржника не є належним способом захисту.

У справі, яка розглядається, позивач обрав спосіб захисту у вигляді визнання судом припиненими всіх зобов'язань АТ «НЗФ» перед АТ КБ «ПриватБанк» за Кредитним договором внаслідок їх повного виконання позивачем, проведеного належним чином.

На обґрунтування своїх позовних вимог позивач послався на те, що АТ КБ «ПриватБанк» не визнає належного виконання позивачем своїх обов'язків перед Банком за Кредитним договором, що вбачається з інформації, наведеної АТ КБ «ПриватБанк» у позові до суду штату Делавер (США). Водночас до позивача відповідач позову не заявляє, судового спору за участю позивача відповідач як кредитор за Кредитним договором не ініціює.

З урахуванням цього Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів попередніх інстанцій, що позивач правильно визначився зі способом захисту, який може бути застосований, виходячи з конкретних обставин цієї справи, та який є ефективним для захисту порушеного інтересу позивача у правовій визначеності стосовно належного виконання ним зобов'язань за Кредитним договором.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками апеляційного суду, що таким чином відповідач створив правову невизначеність у відносинах з позивачем за Кредитним договором щодо стану взаємних прав та обов'язків за цим договором, чим порушив законний інтерес позивача у правовій визначеності щодо його обов'язків за Кредитним договором.

З огляду на докази, наявні в матеріалах справи, судами попередніх інстанцій правильно встановлено те, що зобов'язання позивача перед відповідачем за Кредитним договором припинені виконанням, проведеним належним чином. Зазначені висновки судів відповідачем не спростовано, доказів протилежного суду не надано. Більше того, наразі в позивача відсутня будь-яка заборгованість перед відповідачем за Кредитним договором.

Ураховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає, що судами попередніх інстанцій правильно задоволені позовні вимоги позивача щодо визнання припиненими зобов'язань позивача перед відповідачем за Кредитним договором у зв'язку з їх виконанням, проведеним належним чином, зважаючи на обґрунтування та доведення позивачем належного виконання таких зобов'язань за Кредитним договором, факт чого відповідачем не спростовано і доказів протилежного суду не надано.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 19 жовтня 2022 року у справі № 910/14224/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107476264>.

2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду

2.1. Господарська юрисдикція

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС про те, що позовна вимога про розірвання договору оренди землі є негаторним позовом, визначивши, що позов про розірвання договору оренди землі належить до зобов'язально-правових способів захисту, оскільки між сторонами є договірні відносини, а тому не може розглядатися як негаторний позов.

У разі використання орендарем земельної ділянки всупереч її цільовому призначенню орендодавець має право звернутися до суду з позовом, покликаним усунути нецільове використання земельної ділянки, зокрема і шляхом розірвання договору оренди землі, протягом строку дії договору оренди землі (та існування обумовленого таким договором обов'язку виконувати зобов'язання щодо цільового використання земельної ділянки)

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ПАТ «Концерн Авек та Ко» на постанову Східного апеляційного господарського суду від 08 квітня 2021 року за позовом Харківської міської ради до ПАТ «Концерн Авек та Ко» про розірвання договору оренди землі, усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою та зобов'язання вчинити певні дії, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

29 грудня 2003 року між Харківською міською радою та АТ «Концерн АВЕК та Ко» укладено Договір оренди, згідно з яким орендодавець (позивач) надав, а орендар (відповідач) прийняв в оренду земельну ділянку за адресою: місто Харків, вул. Олени Стасової, 17, загальною площею 0,7199 га <...>. Земельна ділянка надається в оренду строком до 24 вересня 2028 року для експлуатації та обслуговування тимчасової автостоянки з боксами та адміністративно-побутовими приміщеннями (пункт 1.2 Договору оренди).

Відповідно до листа Інспекції державного архітектурно-будівельного контролю Департаменту територіального контролю Харківської міської ради від 09 липня 2020 року Інспекцією протягом 2017-2020 років були проведені позапланові перевірки щодо дотримання вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, стандартів і правил на об'єкті: «Об'єкт будівництва по вул. Раєвської, 17 (попередня назва – вул. Олени Стасової) у м. Харкові» <...>.

Перевіркою з виїздом на місце спільно з представником КП «Харківське міське бюро технічної інвентаризації» та інженером-експертом ТОВ «ТАНКРІАБУД» встановлено, що на земельній ділянці, яка надана в оренду відповідачу, площею 0,7199 га, розташовано дев'ять торговельних павільйонів, на які відсутні відомості про державну реєстрацію права власності в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та Реєстрі прав власності на нерухоме майно, та нежитлова

будівля літ. «А-2». На момент перевірки будівельні роботи не проводились. Встановити чи спростувати факт експлуатації вказаних вище нежитлових будівель не вдалося.

У ході перевірки представниками ПрАТ «Концерн АВЕК та Ко» не надано документ, що засвідчує право на виконання будівельних робіт, чи документ, що засвідчує прийняття в експлуатацію дев'яти нежитлових будівель – торговельних павільйонів (або їх частин), розташованих на земельній ділянці по вул. Раєвської, 17 у м. Харкові.

Зазначені вище дев'ять нежитлових будівель, які цілком або частково розташовані на земельній ділянці по вул. Раєвської, 17 у м. Харкові, самовільно побудовані, що є порушенням пункту 3 частини першої статті 34, частини першої статті 37 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та абзацу четвертого пункту 5 Порядку виконання підготовчих та будівельних робіт, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 466, а також частин другої, третьої статті 11 Закону України «Про архітектурну діяльність».

Інспекцією неодноразово видавалися ПрАТ «Концерн АВЕК та Ко» приписи про усунення порушення вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, стандартів і правил, які однак, виконані не були.

Посилаючись на вказані обставини, позивач звернувся до суду з позовом про розірвання Договору оренди, усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою та зобов'язання ПрАТ «Концерн АВЕК та Ко» повернути територіальній громаді м. Харкова в особі Харківської міської ради земельну ділянку до земель запасу міста з приведенням її у придатний для подальшого використання стан.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції про відмову в задоволенні позову у зв'язку з пропуском позовної давності та задовольняючи позов, апеляційний суд зазначив, що самочинне будівництво – це правопорушення, яке має триваючий характер та продовжує існувати до дати звернення з позовною заявою до суду у цій справі. Отже, позов про дострокове розірвання договору оренди землі власником земельної ділянки може бути заявлено впродовж усього часу порушення його прав.

ОЦІНКА СУДУ

Суди встановили, що орендована відповідачем земельна ділянка передана для обслуговування тимчасової автостоянки з боксами та адміністративно-побутовими приміщеннями (пункт 1.2 Договору оренди). Орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку за цільовим призначенням (підпункт «а» підпункту 3.2.2 Договору оренди), а також виконувати обов'язки, передбачені Законом України «Про оренду землі» та іншими нормативно-правовими актами (підпункт «л» підпункту 3.2.2 Договору оренди).

Згідно з підпунктом «б» підпункту 3.2.1 Договору оренди орендар має право за попередньою письмовою згодою орендодавця зводити у встановленому законодавством порядку житлові, виробничі, культурно-побутові та інші будівлі і споруди та закладати багаторічні насадження.

Згідно з частиною першою статті 32 Закону України «Про оренду землі» на вимогу однієї із сторін договір оренди землі може бути достроково розірваний

за рішенням суду в разі невиконання сторонами обов'язків, передбачених статтями 24 і 25 цього Закону та умовами договору, в разі випадкового знищення чи пошкодження об'єкта оренди, яке істотно перешкоджає передбаченому договором використанню земельної ділянки, а також на підставах, визначених Земельним кодексом України та іншими законами України.

Відповідач не заперечує та не спростовує того факту, що, не отримавши відповідної згоди від позивача, не отримавши належних дозволів на виконання будівельних робіт, самовільно побудував на орендованій земельній ділянці об'єкти нерухомого майна.

Суди обох інстанцій, надаючи правову оцінку поданим сторонами доказам, дійшли висновку про підтвердження матеріалами справи факту самовільного будівництва відповідачем на орендованій земельній ділянці дев'яти нежитлових будівель – торговельних павільйонів, які цілком або частково розташовані на орендованій земельній ділянці. Отже, відповідач, на порушення умов пункту 1.2, підпунктів 3.2.1, 3.2.2 Договору оренди і вимог земельного та містобудівного законодавства України, за відсутності дозвільних документів і письмової згоди орендодавця, здійснив самочинне будівництво об'єктів на земельній ділянці, чого відповідач власне і не заперечує у своїй касаційній скарзі.

Порушення ПрАТ «Концерн АВЕК та Ко» умов використання земельної ділянки, визначених Договором оренди, а також норм законодавства, зазначених вище, є підставою для задоволення позовних вимог про розірвання Договору оренди, про що обґрунтовано дійшли висновку суди першої та апеляційної інстанцій.

Водночас дійшовши зазначених висновків, суди по-різному вирішили питання щодо позовної давності.

Згідно зі статтею 13 Закону України «Про оренду землі» договір оренди землі - це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства.

Зі змісту наведених вище норм слідує, що за договором оренди землі (зобов'язанням з визначеним строком виконання (дії) обов'язку з цільового використання земельної ділянки) орендар зобов'язаний утриматись від певної дії (використовувати земельну ділянку не за цільовим призначенням), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (використовувати земельну ділянку за цільовим призначенням).

Обов'язок орендаря використовувати земельну ділянку за цільовим призначенням відповідно до умов договору оренди землі та вимог земельного законодавства повинен виконуватись ним безперервно, протягом усього строку дії договору оренди землі.

Слід звернути увагу, що використання відповідачем земельної ділянки всупереч її цільовому призначенню – це протиправні дії, які тривають у часі, існують на момент звернення позивача до суду та ухвалення рішень судами першої та апеляційної інстанцій.

Отже, протягом строку дії договору оренди землі орендодавець не може бути обмежений у праві звернутися до суду з позовом, покликаним усунути нецільове використання земельної ділянки, зокрема і шляхом розірвання договору оренди землі. Такий позов може бути пред'явлений протягом всього строку дії договору (та існування обумовленого таким договором обов'язку виконувати зобов'язання щодо цільового використання земельної ділянки).

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду вважає правильним висновок про відмову відповідачу у задоволенні його заяви про застосування наслідків спливу позовної давності, виходячи при цьому з мотивів, викладених у цій постанові.

Дійшовши правильного висновку про наявність правових підстав для розірвання Договору оренди, апеляційний суд зробив обґрунтований висновок про задоволення позовних вимог у частині зобов'язання відповідача повернути територіальній громаді м. Харкова спірну земельну ділянку з приведенням її у придатний для подальшого використання стан, чого можливо досягти шляхом демонтажу незаконно зведених об'єктів на ній.

У постанові від 25 березня 2020 року у справі № 527/605/17 Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду виснував, що позовна вимога про розірвання договору оренди землі є негаторним позовом, на пред'явлення якого не поширюються строки позовної давності, оскільки з таким позовом можна звернутися в будь-який час, поки існують правовідносини та правопорушення. Аналогічний правовий висновок викладено у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 12 червня 2019 року у справі № 527/600/17.

У постанові Великої палати Верховного Суду від 18 грудня 2019 року у справі № 522/1029/18, зокрема, встановлено, що однією з умов застосування негаторного позову є відсутність між сторонами спору договірних відносин.

Позов про розірвання договору оренди земельної ділянки належить до зобов'язально-правових способів захисту, оскільки між сторонами існують договірні правовідносини.

Метою позову є захист інтересів власника як учасника зобов'язальних відносин, та розрахований він на випадки порушення цих прав особою, яка знаходиться із власником чи іншим носієм цивільного права в договірних чи інших зобов'язальних правовідносинах. Тобто позов про розірвання договору не є негаторним позовом, як про це зазначено у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 12 червня 2019 року у справі № 527/600/17 та від 25 березня 2020 року у справі № 527/605/17. Тому Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків Верховного Суду.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 2 листопада 2022 року у справі № 922/3166/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107510192>.

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС щодо дати набуття потерпілою особою права на відшкодування заробітку, втраченого внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності на підставі статей 1195, 1197 ЦК України, визначивши, що розмір відшкодування повинен визначатися з урахуванням встановленого потерпілому ступеня втрати професійної працездатності та з моменту заподіяння йому шкоди, а не з моменту встановлення інвалідності чи ступеня втрати професійної працездатності

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 08 червня 2021 року та рішення Господарського суду Житомирської області від 15 квітня 2021 року за позовом ОСОБА_1 до Дочірнього підприємства «Житомирський облавтодор» ВАТ «Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України», за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ОСОБА_2, про стягнення заробітку, втраченого внаслідок каліцтва, з урахуванням втрати ступеня професійної працездатності в межах розгляду справи про банкрутство Дочірнього підприємства «Житомирський облавтодор» ВАТ «Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України», і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

02 серпня 2013 року ОСОБА_2, керуючи зареєстрованим за ДП «Житомирський облавтодор» автомобілем марки на перехресті вулиць Житомирської та Шолом-Алейхема в м. Бердичеві Житомирської області, порушив вимоги пунктів 1.5, 2.3 Правил дорожнього руху України та допустив виїзд на тротуар, де здійснив зіткнення з металевою огорожею. Внаслідок ДТП відокремленими частинами металевої огорожі було травмовано ОСОБА_1, який отримав тілесні ушкодження, які згідно з висновком судово-медичної експертизи належать до тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості.

17 листопада 2014 року ухвалою Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області водія відповідача ОСОБА_2 звільнено від кримінальної відповідальності за скоєння злочину, передбаченого частиною першою статті 286 КК України у зв'язку зі зміною обстановки; кримінальне провадження відносно ОСОБА_2 закрито.

Суд установив, що ОСОБА_2 вину у вчиненні злочину визнав повністю, а порушення ним вимог Правил дорожнього руху України знаходиться у прямому причинно-наслідковому зв'язку між створенням аварійної обстановки та виникненням зазначеної ДТП.

Позивач станом на дату ДТП працював оператором котельні ТОВ «Прогрес Груп». Середньомісячний заробіток позивача за три останні календарні місяця роботи, що передували ушкодженню здоров'я або втраті працездатності внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, становить 1992,46 грн.

25 липня 2019 року ухвалою Богунського районного суду м. Житомира призначено комісійну судово-медичну експертизу.

Відповідно до висновку експерта від 26 листопада 2019 року за наслідками ДТП та отриманої громадянином ОСОБА_1 ступінь втрати професійної працездатності громадянином ОСОБА_1 становить 45 %.

У зв'язку з погіршенням стану здоров'я внаслідок ДТП, втратою професійної працездатності внаслідок каліцтва, отриманого з вини ОСОБА_2, позивач звільнився з роботи.

Звертаючись до суду з позовом, позивач стверджує, що він набув право на відповідне відшкодування саме з 02 серпня 2013 року (дати ДТП та отримання позивачем травми).

Суди попередніх інстанцій частково задовольнили позов і визначили, що оскільки позивачу ступінь втрати професійної працездатності 45 % було визначено лише 26 листопада 2019 року, то саме з цієї дати позивач набув право на відшкодування заробітку, втраченого внаслідок каліцтва, з урахуванням втрати ступеня професійної працездатності.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини першої статті 1195 ЦК України фізична або юридична особа, яка завдала шкоди каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я фізичній особі, зобов'язана відшкодувати потерпілому заробіток (дохід), втрачений ним внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, а також відшкодувати додаткові витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо.

Аналіз зазначеної норми дає підстави дійти висновку, що для виникнення у потерпілого права на відшкодування втраченого заробітку (доходу) обов'язковою умовою є факт втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності.

Як правильно зазначає позивач, висновком експерта від 26 листопада 2019 року встановлено факт прямого причинно-наслідкового зв'язку між ДТП, отриманою позивачем травмою та зменшенням ступеня його професійної працездатності. Тобто зменшення ступеня професійної працездатності позивача на певний відсоток відбулося внаслідок ДТП та отриманої позивачем травми.

Саме лише невстановлення МСЕК ступеня втрати працездатності при встановленні групи інвалідності позивачу не може свідчити про відсутність втрати працездатності в момент отримання позивачем травми.

Викладене свідчить про наявність підстав для відшкодування шкоди, завданої позивачу каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

Пунктом 27 Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1317 від 03 грудня 2009 року, зокрема, передбачено, що підставою для встановлення III групи інвалідності є стійкі, помірної важкості функціональні порушення в організмі, зумовлені захворюванням, наслідками травм або вродженими вадами, що призвели до помірно вираженого обмеження життєдіяльності особи, в тому числі її працездатності, але потребують соціальної допомоги і соціального захисту.

Судами попередніх інстанцій досліджено низку доказів, які підтверджують наявність у позивача стійкого розладу здоров'я. Висновком судово-медичної експертизи від 01 жовтня 2013 року встановлено, що внаслідок ДТП ОСОБА_1 отримав тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості. 28 січня 2014 року ОСОБА_1 уперше було встановлено III групу інвалідності, що підтверджується довідкою до акта огляду МСЕК. Висновком експерта від 26 листопада 2019 року встановлено факт прямого причинно-наслідкового зв'язку між ДТП, отриманою позивачем травмою та зменшенням ступеня його професійної працездатності.

Отже, позивачу внаслідок ДТП заподіяні тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості. Це призвело в подальшому до встановлення йому МСЕК інвалідності (тобто констатовано наявність стійкого розладу здоров'я) та визначення ступеня втрати професійної працездатності. Зазначене свідчить, що заподіяні позивачу тілесні ушкодження мали стійкий невідновний характер.

Досліджені судами попередніх інстанцій докази в сукупності свідчать про наявність у позивача стійкого розладу здоров'я з моменту заподіяння шкоди внаслідок ДТП.

Положення частини першої статті 1195 ЦК України пов'язують обов'язок здійснити відповідне відшкодування саме із фактом втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, не встановлюючи при цьому часових меж стосовно початку обрахування такого відшкодування.

Отже, момент, із яким пов'язується виникнення у позивача права на відповідне відшкодування – це момент заподіяння шкоди. Оскільки між заподіянням шкоди та ДТП встановлено прямий причинно-наслідковий зв'язок, то момент ДТП є одночасно і моментом набуття позивачем права на відшкодування шкоди.

Частиною першою статті 1197 ЦК України, зокрема, встановлено, що розмір втраченого фізичною особою внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я заробітку (доходу), що підлягає відшкодуванню, визначається у відсотках від середнього місячного заробітку (доходу), який потерпілий мав до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, з урахуванням ступеня втрати потерпілим професійної працездатності, а за її відсутності - загальної працездатності.

Таким чином, для обрахунку суми відшкодування необхідно встановити ступінь втрати потерпілим професійної працездатності.

Вказане свідчить, що встановлення ступеня втрати професійної працездатності особи має значення для визначення розміру втраченого нею заробітку і не може бути визначальним фактом, від якого залежить відновлення порушеного права позивача. Визначальним є заподіяння шкоди в результаті ДТП 02 серпня 2013 року.

Підсумовуючи викладене та з огляду на обставини цієї справи, визначення розміру відшкодування повинно здійснюватися з урахуванням встановленого ступеня втрати професійної працездатності та з моменту, коли у позивача з'явилося право на відповідне відшкодування – тобто з 02 серпня 2013 року (дати ДТП та отримання позивачем травми).

Оскільки судами попередніх інстанцій встановлено, що середньомісячний заробіток позивача за три останні календарні місяця роботи, що передували

ушкодженню здоров'я або втраті працездатності внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, є меншим від п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, розмір втраченого заробітку позивача має обчислюватися виходячи з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати.

У постанові від 20 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 348/2116/16-ц за подібних правовідносин зазначив, що позивачу II групи інвалідності за загальним захворюванням встановлено 13 травня 2009 року, тому відповідні суми підлягають стягненню із цієї дати.

Враховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду відступає від таких висновків щодо дати набуття потерпілою особою права на відшкодування заробітку, втраченого внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності на підставі статей 1195, 1197 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 5 жовтня 2022 року у справі № 906/1318/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107510193>.

ВП ВС відступила від правового висновку Об'єднаної палати КЦС ВС щодо можливості звільнення роботодавця від розрахунку при звільненні працівника внаслідок випадку або непереборної сили, визначивши, що обов'язок роботодавця виплатити працівнику заробітну плату не є відповідальністю в розумінні статті 617 ЦК України, від якої може бути звільнений роботодавець унаслідок випадку або непереборної сили.

Стаття 10 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» щодо підтвердження настання обставин непереборної сили (форс-мажору), що мали місце на території проведення антитерористичної операції, не може застосовуватися до правовідносин з виплати заробітної плати

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «ДТЕК Шахта Комсомолець Донбасу» на постанову Східного апеляційного господарського суду від 12 квітня 2021 року та рішення Господарського суду Донецької області від 03 грудня 2020 року за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «ДТЕК Шахта Комсомолець Донбасу» про стягнення заробітної плати, грошової компенсації за невикористані дні щорічної відпустки в розмірі 102 723,50 грн в межах розгляду справи про банкрутство Приватного акціонерного товариства «ДТЕК Шахта Комсомолець Донбасу», і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

07 вересня 1999 року на підставі наказу від 21 вересня 1999 року ОСОБА_1 було прийнято на роботу до Відкритого акціонерного товариства «Шахта Комсомолець Донбасу».

Відповідно до наказу від 15 березня 2017 року ОСОБА_1 звільнений за угодою сторін на підставі пункту 1 частини першої статті 36 КЗпП України, про що міститься

відповідний запис у доданій до позовної заяви копії трудової книжки позивача. Підставами припинення трудового договору є угода сторін.

Звертаючись до суду з позовом, позивач зазначав, що у день звільнення позивачу не була виплачена заробітна плата за період з 01 березня 2017 року по 15 березня 2017 року в розмірі 8 944,50 грн, а також не була виплачена компенсація за невикористану щорічну відпустку (117 днів) в сумі 93 779 грн.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного перегляду в цій справі є питання наявності підстав для стягнення на користь працівника з відповідача-роботодавця (виробничі потужності якого знаходяться на території проведення антитерористичної операції) невикористаної заробітної плати.

Як стверджує відповідач, звільнення позивача зумовлене забезпеченням безпеки працівників у зв'язку з тим, що у березні 2017 року підприємство було захоплено невідомими озброєними особами, що підтверджується науково-правовим висновком Торгово-промислової палати України. Відповідач вважає такі події обставинами непереборної сили, які знівелювали можливість ПрАТ «ДТЕК Шахта Комсомолець Донбасу» виконати свої зобов'язання відповідно до статей 47, 83, 115, 116 КЗпП України перед звільненим працівником.

Частиною першою статті 1 Закону України «Про оплату праці» та частиною першою статті 94 КЗпП України встановлено, що заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Частиною третьою статті 15 Закону України «Про оплату праці» передбачено, що оплата праці працівників підприємства здійснюється в першочерговому порядку. Всі інші платежі здійснюються підприємством після виконання зобов'язань щодо оплати праці. Аналогічне положення закріплено в частині п'ятій статті 97 КЗпП України.

Згідно із частиною першою статті 47 КЗпП України власник або уповноважений ним орган зобов'язаний у день звільнення видати працівникові належно оформлену трудову книжку і провести з ним розрахунок у строки, зазначені в статті 116 цього Кодексу.

Таким чином, закон покладає на підприємство, установу, організацію обов'язок провести зі звільненим працівником повний розрахунок, виплатити всі суми, що йому належать. У разі невиконання такого обов'язку настає відповідальність, встановлена статтею 117 КЗпП України.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що нормами трудового законодавства не передбачено підстав для звільнення роботодавця від виплати працівникові заробітної плати у випадку наявності обставин непереборної сили.

Згідно із частиною першою статті 9 ЦК України, положення ЦК України застосовуються до врегулювання, зокрема, трудових відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавствами. Таким чином, положення ЦК України мають застосовуватися субсидіарно для врегулювання трудових відносин

(пункт 75 постанови Великої Палати Верховного Суду від 26.06.2019 у справі № 761/9584/15-ц).

Частиною першою статті 617 ЦК України передбачено, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.

Виплата заробітної плати працівнику – це обов'язок роботодавця. Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець повинен заплатити працівникові за працю, яку виконано чи має бути виконано. Обов'язок роботодавця виплатити працівнику заробітну плату не є відповідальністю у розумінні статті 617 ЦК України, від якої може бути звільнений роботодавець унаслідок випадку або непереборної сили.

Отже, положення частини першої статті 617 ЦК України не можуть бути підставою для звільнення ПрАТ «ДТЕК Шахта Комсомолець Донбасу» від обов'язку виплатити позивачу невикладену заробітну плату.

На підтвердження настання форс-мажорних обставин відповідачем надано науково-правовий висновок Торгово-промислової палати України. З цього приводу Велика Палата Верховного Суду зазначає таке.

Статтю 10 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» встановлено, що протягом терміну дії цього Закону єдиним належним та достатнім документом, що підтверджує настання обставин непереборної сили (форс-мажору), що мали місце на території проведення антитерористичної операції, як підстави для звільнення від відповідальності за невиконання (неналежного виконання) зобов'язань, є сертифікат Торгово-промислової палати України.

Разом з цим обставини, які можуть бути кваліфіковані як обставини непереборної сили (форс-мажор), можуть бути підтверджені належними доказами, зокрема висновками експертів, показаннями свідків. Суд також враховує підстави звільнення від доказування – обставини, які визнаються учасниками справи, обставини, визнані судом загальновідомими тощо (ст. 75 ГПК України). Отже, суд визнає наявність форс-мажорних обставин з урахуванням установлених обставин справи та наявних у справі доказів.

Велика Палата Верховного Суду також зауважує, що оскільки виплата заробітної плати працівнику - це обов'язок роботодавця, стаття 10 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» не може застосовуватись до правовідносин щодо виплати заробітної плати.

Суди встановили, що заробітна плата виплачувалася відповідачем позивачеві до кінця лютого 2017 року. При цьому сторони не заперечують тієї обставини, що захоплення підприємства відбулося 13 березня 2017 року, припинення трудових відносин за угодою сторін відбулося 15 березня 2017 року, тоді як відповідач відмовляється сплатити позивачу заробітну плату з 01 березня 2017 року.

Отже, суди встановили факт невикладення позивачу заробітної плати з 01 березня 2017 року по 15 березня 2017 року.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком суду апеляційної інстанції щодо стягнення з відповідача на користь позивача заборгованості з виплати заробітної плати за період з 01 березня 2017 року по 15 березня 2017 року у розмірі 8 944,50 грн.

З огляду на висновки, викладені у цій постанові, Велика Палата Верховного Суду вбачає підстави для відступу від висновку Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у постанові від 10 жовтня 2019 року у справі № 243/2071/18 про те, що заробітна плата є відповідальністю в розумінні статті 617 ЦК України, від якої роботодавець може бути звільнений внаслідок випадку або непереборної сили.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 жовтня 2022 року у справі № 905/857/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107219912>.

ВП ВС уточнила правові висновки КГС ВС щодо порядку нарахування вартості необлікованої електричної енергії, визначивши, що пошкодження чи зрив пломб, відповідальність за збереження і цілісність яких відповідно до акта про пломбування покладено на власника (користувача) електроустановки або організацію, на території (у приміщенні) якої вони встановлені, є окремими порушеннями Правил користування електричною енергією (далі – ПКЕЕ), які полягають у невиконанні зазначеними суб'єктами передбаченого пунктом 3.3 і підпунктом 26 пункту 10.2 ПКЕЕ обов'язку зі збереження пломб. Це відповідно до пунктів 6.40, 6.41 ПКЕЕ і підпунктів 1, 2 пункту 2.1 Методики визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, затвердженої постановою НКРЕ від 4 травня 2006 року № 562, є підставою для застосування її положень та нарахування вартості необлікованої електричної енергії (плати за поставлену електричну енергію).

ВП ВС відступила від правових висновків КЦС ВС щодо необхідності встановлення обставин безоблікового споживання електроенергії для застосування положень Методики та ПКЕЕ, визначивши, що положення підпункту 2 пункту 2.1 Методики слід тлумачити таким чином, що в разі виявлення вказаного в цьому підпункті порушення (відсутності встановлених пломб з відбитками тавр енергопостачальника на затискній кришці, інших пристроях і місцях, що унеможливають доступ до струмоведучих частин схеми обліку) підлягають застосуванню передбачені Методикою способи визначення вартості необлікованої електричної енергії без необхідності встановлювати, чи мало місце безоблікове споживання електричної енергії

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу АТ «Житомиробленерго» (далі – Постачальник) на рішення Господарського суду Житомирської області від 09 лютого 2021 року та постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 27 квітня 2021 року у справі за первісним позовом АТ «Житомиробленерго» до ТОВ «Малинський спецкар'єр» (далі – Споживач)

про стягнення 363 842,31 грн та за зустрічним позовом ТОВ «Малинський спецкар'єр» до АТ «Житомиробленерго» про скасування оперативно-господарської санкції, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

15 квітня 2008 року Малинський район електричних мереж (постачальник) та ТОВ «Малинський спецкар'єр» (споживач) уклали договір про постачання електричної енергії (далі – Договір).

16 серпня 2017 року працівники Постачальника у присутності директора Споживача перевірили засоби обліку електричної енергії на об'єкті та встановили порушення Споживачем пункту 10.2.26 Правил користування електричною енергією, затверджених постановою Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України від 31 липня 1996 року № 28 (далі – ПКЕЕ), яке полягає у зриві пломби на дверях щита 0,4 кВ з дообліковим комутаційним апаратом без повідомлення енергопостачальника.

За результатами проведення перевірки представники Постачальника у присутності представника Споживача (директора) склали акт про порушення ПКЕЕ.

13 вересня 2017 року на комісії з розгляду акта про порушення ПКЕЕ прийнято рішення, яким акт визнано правомірним та вирішено здійснити за ним нарахування відповідно до пункту 2.5 Методики визначення обсягу та вартості електричної енергії, необлікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, затвердженої постановою НКРЕ від 04 травня 2006 року № 562 (далі – Методика) з дня останнього контрольного огляду 15 лютого 2017 року по день виявлення порушення 16 серпня 2017 року; визначено, що обсяг та вартість необлікованої електричної енергії складає: 149 723 кВт.год на суму 363 842,31 грн.

Звертаючись з позовом до суду, Постачальник зазначав, що Споживач не сплатив оперативно-господарську санкцію, застосовану рішенням комісії Постачальника.

Споживач подав зустрічний позов про скасування оперативно-господарської санкції, вважаючи, що за відсутності можливості споживання необлікованої електроенергії визначення її обсягу та вартості відповідно до Методики, є безпідставним.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до підпунктів 1, 2, 4, 21, 26 та 27 пункту 10.2 ПКЕЕ споживач електричної енергії зобов'язаний, зокрема, забезпечувати збереження і цілісність встановлених на його території (у його приміщенні) розрахункових засобів обліку електричної енергії та пломб (відбитків їх тавр) відповідно до акта про пломбування; не допускати безоблікового користування електричною енергією від технологічних електричних мереж споживача, а також відшкодовувати збитки, завдані постачальнику електричної енергії (електропередавальній організації), у разі виявлення безоблікового користування електричною енергією від технологічних електричних мереж споживача.

За змістом пункту 1.2 ПКЕЕ збитки (з вини споживача) – це витрати, недоотримана вигода (за винятком доходу від реалізації недоврахованої електричної

енергії) постачальника електричної енергії або електропередавальної організації (основного споживача), яких вони зазнали внаслідок пошкодження електроустановок через зловмисну чи недбалу діяльність споживача (субспоживача) або інших осіб, та вартість робіт і послуг, необхідних для відновлення електроустановок та електропостачання, а недоврахована електрична енергія - обсяг електричної енергії, використаний споживачем або переданий транзитом, але не врахований розрахунковими засобами обліку або врахований неправильно.

Отже, вартість необлікованої електроенергії є платою за поставлену електричну енергію, а не оперативно-господарською санкцією чи збитками в розумінні законодавства про електроенергетику.

Велика Палата Верховного Суду також звертає увагу на свої висновки, викладені в пунктах 70 та 81 постанови від 14 січня 2020 року у справі № 910/17955/17, що вимога про оскарження рішення комісії електропередавальної організації про визначення обсягу недоврахованої електричної енергії та її вартості, оформленого протоколом з розгляду акта про порушення ПКЕЕ, має розглядатися судом як вимога про визнання повністю або частково недійсним акта постачальника електричної енергії відповідно до частини другої статті 20 ГК України, що є способом захисту прав та інтересів, установленим законом, оскільки таке рішення комісії безпосередньо впливає на права та обов'язки відповідного суб'єкта господарювання в контексті його відносин з електропередавальною організацією, встановлює обсяг і вартість недоврахованої електроенергії та створює загрозу припинення електропостачання відповідного споживача.

Ураховуючи, що ТОВ "Малинський спецкар'єр" у прохальній частині зустрічного позову визначило вартість необлікованої електричної енергії, яку АТ "Житомиробленерго" нарахувало йому відповідно до положень Методики, що безпосередньо впливає на права та обов'язки Споживача в контексті його відносин з Постачальником, зокрема, створює загрозу припинення електропостачання, Велика Палата Верховного Суду вважає, що заявлена в зустрічному позові вимога має розглядатися як вимога про визнання недійсним акта постачальника електричної енергії відповідно до частини другої статті 20 ГК України, а посилання судів попередніх інстанцій на те, що ці вимоги є вимогами про скасування оперативно-господарської санкції є хибними.

Відповідно до пункту 6.40 ПКЕЕ у разі виявлення представниками електропередавальної організації або представниками постачальника електричної енергії пошкоджень чи зриву пломб, установлених у місцях, указаних в акті про пломбування, або пошкоджень відбитків тавр на цих пломбах, пошкодження розрахункових засобів обліку, явних ознак втручання в параметри розрахункових засобів (систем) обліку з метою зміни їх показів, перерахунок обсягу електричної енергії, який підлягає оплаті, здійснюється відповідно до Методики.

Відповідно до підпункту 2 пункту 2.1 Методики вона застосовується на підставі акта про порушення, складеного в порядку, установленому цією Методикою, з урахуванням вимог ПКЕЕ та в разі виявлення таких порушень ПКЕЕ, зокрема: пошкодження або відсутності пломб з відбитками тавр енергопостачальника

чи інших заінтересованих сторін, індикаторів, установлених у місцях, указаних в акті про пломбування, складеному в порядку, визначеному ПКЕЕ, або в іншому документі, який підтверджує факт пломбування і передачу на збереження приладів обліку, установлених пломб та індикаторів.

У постановах від 16 травня 2018 року у справі № 920/833/17 та від 04 червня 2019 року у справі № 905/778/18 КГС ВС дійшов висновку, що сам по собі факт пошкодження чи зриву пломби, незалежно від обставин та можливості безоблікового споживання електроенергії, є достатньою підставою для застосування оперативно-господарської санкції у виді донарахування вартості необлікованої електричної енергії.

Ці висновки не повністю узгоджуються з висновками Великої Палати Верховного Суду, викладеними в пунктах 67, 72 та 73 постанови від 14 січня 2020 року у справі № 910/17955/17, про те, що ані нарахування вартості недоврахованої електричної енергії, ані рішення комісії електропередавальної організації про визначення обсягу недоврахованої електричної енергії та її вартості, оформлене протоколом з розгляду акта про порушення ПКЕЕ, не є оперативно-господарською санкцією. Здійснене на підставі договору нарахування за недовраховану електроенергію є платою за поставлену електричну енергію, розмір якої визначено згідно з ПКЕЕ та відповідно до Методики за встановленими нею формулами.

Беручи до уваги наведене, Велика Палата Верховного Суду частково погоджується з висновками КГС ВС, викладеними в підпунктах 8.18 та 8.19 цієї постанови, та вважає за необхідне уточнити їх таким чином: пошкодження чи зрив пломб, відповідальність за збереження і цілісність яких відповідно до акта про пломбування покладено на власника (користувача) електроустановки або організацію, на території (у приміщенні) якої вони встановлені, є окремими порушеннями ПКЕЕ, які полягають у невиконанні зазначеними суб'єктами передбаченого пунктом 3.3 і підпунктом 2б пункту 10.2 ПКЕЕ обов'язку зі збереження пломб, що відповідно до пунктів 6.40, 6.41 ПКЕЕ та підпунктів 1, 2 пункту 2.1 Методики є підставою для застосування її положень та нарахування вартості необлікованої електричної енергії (плати за поставлену електричну енергію).

Велика Палата Верховного Суду погоджується з міркуваннями колегії суддів КГС ВС, яка передала справу на її розгляд, і вважає, що положення підпункту 2 пункту 2.1 Методики слід тлумачити таким чином, що у разі виявлення вказаного в цьому підпункті порушення – відсутності встановлених пломб з відбитками тавр енергопостачальника на затискній кришці, інших пристроях і місцях, що унеможливають доступ до струмоведучих частин схеми обліку – підлягають застосуванню передбачені Методикою способи визначення вартості необлікованої електричної енергії без необхідності встановлювати, чи мало місце безоблікове споживання електричної енергії.

Велика Палата також звертає увагу на те, що, як видається, норма підпункту 2 пункту 2.1 Методики встановлює для споживача наслідки відсутності пломб саме таким чином (без необхідності встановлювати, чи мало місце безоблікове

споживання електричної енергії), а не інакше, через те, що можливість несанкціонованого доступу до приладів та місць, де мають встановлюватись пломби енергопостачальника, створює умови, у яких безоблікове споживання або його відсутність складно зафіксувати.

Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків КЦС ВС, викладених у постанові від 26 червня 2018 року у справі № 591/5934/16-ц якими застосування положень Методики у разі вчинення вищевказаного порушення ПКЕЕ поставлено в залежність від встановлення обставин споживання порушником електроенергії поза обліком, та від обґрунтованих цією позицією висновків КГС ВС, викладених у пункті 36 постанови від 12 березня 2019 року у цій справі, про те, що з аналізу пунктів 1.1, 1.2 Методики убачається, що Методика встановлює порядок для визначення обсягу та вартості саме необлікованої електроенергії, а тому за відсутності спричиненої певним порушенням можливості споживання необлікованої електроенергії визначення її обсягу та вартості є безпідставним.

Ураховуючи, що ТОВ "Малинський спецкар'єр" не виконало передбаченого пунктом 3.3 і підпунктом 26 пункту 10.2 ПКЕЕ обов'язку зі збереження пломби з тавром електропередавальної організації та не зверталось до енергопостачальника з повідомленням про її зрив у порядку, передбаченому абзацом другим пункту 1.2 Методики, Велика Палата Верховного Суду доходить висновку, що АТ "Житомиробленерго" відповідно до пунктів 6.40, 6.41 ПКЕЕ та підпункту 2 пункту 2.1 Методики підставно нарахувало 363 842,31 грн вартості необлікованої електроенергії (плати за поставлену електричну енергію) без встановлення, чи мало місце безоблікове споживання ТОВ "Малинський спецкар'єр" електричної енергії.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 5 жовтня 2022 року у справі № 906/513/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140908>.

2.2. Цивільна юрисдикція

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС щодо отримання новим іпотекодержателем дубліката договору іпотеки від нотаріуса (у правовідносинах, що склалися до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо усунення законодавчих колізій та прогалін» 8 серпня 2020 року), визначивши, що новий іпотекодержатель, який у встановленому порядку замінив первісного в зобов'язанні за договором іпотеки, має право на отримання в нотаріуса дубліката договору іпотеки. Обставини заміни сторони в зобов'язанні, зокрема переходу права іпотекодержателя від первісного до нового, потрібно встановлювати в конкретній справі на підставі належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ТОВ «ФК «Довіра та гарантія» (далі – позивач) до приватного нотаріуса Криворізького міського нотаріального округу Дніпропетровської області (далі – відповідач)

про зобов'язання вчинити дії за касаційною скаргою позивача на рішення Держинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 15 липня 2019 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 25 листопада 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

15 червня 2006 року ТОВ «Банк «Фінанси та Кредит» уклало з позичальником договір про відкриття кредитної лінії, згідно з яким відкрило позичальникові відновлювальну кредитну лінію у розмірі 167 599,00 грн.

Для забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором ТОВ «Банк «Фінанси та Кредит» уклало з іпотекодавцями договір іпотеки. Предметом іпотеки стала трикімнатна квартира (далі – предмет іпотеки).

4 квітня 2018 року ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» уклало з позивачем договір про відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги, згідно з яким до позивача перейшли права вимоги за кредитним договором і договором іпотеки. З цієї дати такі права належать позивачеві.

16 травня 2018 року Держинський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 2-907/10/0408 за позовом банку до іпотекодавців про стягнення кредитної заборгованості постановив ухвалу, згідно з якою замінив банк як стягувача на його правонаступника – позивача у справі № 210/2257/19.

18 січня 2019 року внаслідок втрати оригіналу договору іпотеки позивач звернувся до відповідача із заявою про видачу дубліката цього договору, а у відповідь 11 лютого 2019 року отримав лист з відмовою. Відповідач мотивував відмову тим, що правонаступник не має права на отримання дублікатів документів, які зберігає нотаріус.

Позивач як новий кредитор просив зобов'язати нотаріуса видати йому дублікат договору іпотеки. Суди обох інстанцій, відмовляючи у задоволенні позову, вважали, що правонаступник первісного кредитора за змістом статей 8 і 53 Закону України «Про нотаріат» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, не належав до числа осіб, які мали право на отримання дубліката нотаріально посвідченого документа.

ОЦІНКА СУДУ

У разі втрати або зіпсування документа, посвідченого або виданого нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування, за письмовою заявою осіб, перелічених у першому реченні частини п'ятої статті 8 цього Закону, видається дублікат втраченого документа (частина перша статті 53 Закону України «Про нотаріат» у редакції, чинній на час відмови відповідача у видачі дубліката, тобто у тій, яка діяла до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо усунення законодавчих колізій та прогалін» від 14 липня 2020 року (далі – Закон № 775-ІХ).

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 року (далі – Закон

№ 1702-VII) доповнив статтю 8 Закону України «Про нотаріат» двома новими частинами п'ятою та шостою. Унаслідок цього наведений вище припис речення першого частини п'ятої статті 8 Закону України «Про нотаріат» фактично став реченням першим частини сьомої вказаної статті. Однак зміни до статті 53 щодо нумерації частин статті 8 Закон № 1702-VII не вніс.

У разі втрати або зіпсування документа, посвідченого або виданого нотаріусом, за письмовою заявою осіб, за дорученням яких або щодо яких учинялася нотаріальна дія, нотаріусом видається дублікат утраченого або зіпсованого документа (підпункт 1.1 пункту 1 глави 22 розділу I Порядку у редакції, яка залишається незмінною з часу його затвердження).

Отже, за змістом приписів речення першого частини сьомої (до набрання чинності Законом № 1702-VII – частини п'ятої) статті 8 Закону України «Про нотаріат», підпункту 1.1 пункту 1 глави 22 розділу I Порядку право на отримання від нотаріуса дубліката втраченого чи зіпсованого документа мають як особи, за дорученням яких нотаріус учинив нотаріальну дію, так і ті, щодо яких він таку дію вчинив.

У разі невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання іпотекодержатель вправі задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки, якщо інше не передбачено законом. Право іпотекодержателя на звернення стягнення на предмет іпотеки також виникає з підстав, встановлених статтею 12 цього Закону (частина перша статті 33 Закону України «Про іпотеку»).

За змістом наведених приписів іпотека як різновид застави передбачає право кредитора, яким є іпотекодержатель, звернути стягнення на предмет іпотеки у разі невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання.

Кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги) (пункт 1 частини першої статті 512 ЦК України). До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом (стаття 514 ЦК України).

Отже, за загальним правилом після набуття новим кредитором на підставі договору про відступлення права вимоги прав іпотекодержателя за договором іпотеки за наявності для цього підстав новий кредитор може задовольнити свої вимоги шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки. Реалізація цього права пов'язана, зокрема, із наявністю в іпотекодержателя відповідного примірника договору іпотеки.

У зобов'язанні за договором іпотеки, що забезпечує виконання основного зобов'язання за кредитним договором, позивач є новим кредитором. Він вказаний іпотекодержателем у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що таке тлумачення відповідних приписів статей 8 і 53 Закону України «Про нотаріат» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), за якого після заміни в основному та забезпечувальному зобов'язаннях первісного кредитора (банку) на нового

кредитора останній позбавлений права отримати від нотаріуса дублікат договору іпотеки, є обмежувальним (звужувальним). Це тлумачення може унеможливити задоволення новим кредитором його вимог за відповідним договором. Воно фактично позбавляє юридичного сенсу припис статті 514 ЦК України, який передбачає, що за загальним правилом новий кредитор має той самий обсяг прав у зобов'язанні, якими володів первісний кредитор. Тому це тлумачення є несумісним із призначенням інституту забезпечення виконання зобов'язань і суперечить принципам розумності, справедливості та рівності сторін.

За змістом першого речення частини сьомої статті 8, частини першої статті 53 Закону України «Про нотаріат» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, і підпункту 1.1 пункту 1 глави 22 розділу I Порядку нотаріус видає дублікат нотаріально посвідченого документа двом групам осіб: 1) за дорученням яких вчинена нотаріальна дія; 2) щодо яких вчинена така дія.

Позивач як новий кредитор, який набув права вимоги на підставі договору про відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги, не належить до числа осіб, за дорученням якого посвідчений договір іпотеки, бо нотаріус вчинив таку дію за дорученням первісного кредитора (банку) та іпотекодавців. Однак Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що прийменник «щодо» в українській мові використовується у значенні «стосовно до кого-, чого-небудь», «відносно когось, чогось». Нотаріальну дію з посвідчення договору нотаріус вчиняє щодо сторін у зобов'язанні, тобто стосовно кредитора і боржника. Заміна у цьому зобов'язанні первісних кредитора та/чи боржника означає, що посвідчення договору вчинене і стосовно нових кредитора та/чи боржника, які є сторонами у відповідному зобов'язанні за цим договором.

Отже, наведені вище положення статті 8 Закону України «Про нотаріат» і Порядку застосовні до сторін у зобов'язанні за нотаріально посвідченим договором. Тому ці положення застосовні до нових кредитора та/чи боржника, які бажають отримати дублікат нотаріально посвідченого договору. Таке посвідчення вчинене щодо сторін у зобов'язанні за договором, якими у разі заміни первісних кредитора та/чи боржника стають нові кредитор і/або боржник.

Позивач став новим кредитором у зобов'язанні за договором іпотеки унаслідок укладення з банком як первісним кредитором договору про відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги за кредитним договором і договором іпотеки. Іпотека зареєстрована за позивачем. Тому позивача треба розглядати як особу, щодо якої відповідач вчинив відповідну нотаріальну дію. Інакше кажучи, оскільки позивач став новим кредитором у зобов'язанні за договором іпотеки, набувши тих самих прав, які первинно за цим договором належали ТОВ «Банк «Фінанси та Кредит», слід вважати, що відповідач вчинив нотаріальну дію (посвідчення договору іпотеки) і щодо позивача, безвідносно до того, що останній не вказаний у тексті цього договору як його сторона. Отже, позивач, який втратив оригінал договору іпотеки, має право на отримання дубліката цього договору, а відповідач безпідставно йому відмовив.

Рішення суду про зобов'язання нотаріуса видати позивачеві як новому кредитору дублікат договору іпотеки не встановлює обставин, які стосуються прав і обов'язків іпотекодавців, які не брали участі у справі, та не позбавляє їх права не виконувати свого обов'язку новому кредиторові до надання їм доказів переходу до нового кредитора прав у відповідному зобов'язанні (частина друга статті 517 ЦК України), а також заперечувати проти вимоги нового кредитора (стаття 518 ЦК України).

Велика Палата Верховного Суду бере до уваги, що Закон № 775-ІХ вніс зміни, зокрема, і до статті 53. У новій редакції ця стаття передбачає, зокрема, що дублікати документів, посвідчених або виданих нотаріусом, посадовою особою органу місцевого самоврядування, можуть бути видані за письмовою заявою правонаступників осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, а дублікат іпотечного договору – в тому числі за письмовою заявою іпотекодержателя за іпотечним договором.

Такі зміни, спрямовані на удосконалення механізму отримання дублікату нотаріально посвідченого документа, також підтверджують, що, формулюючи відповідні приписи статей 8 і 53 Закону України «Про нотаріат» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, парламент не мав на меті позбавити нових кредитора та/чи боржника у зобов'язанні за нотаріально посвідченим договором права отримати дублікат останнього у нотаріуса.

З огляду на викладений вище висновок Велика палата Верховного Суду відступає від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, викладеного у постанові від 28 жовтня 2020 року у справі № 200/19062/17, про те, що новий іпотекодержатель, який набув відповідні права на підставі договору про відступлення права вимоги, не має права на отримання у нотаріуса дублікату договору іпотеки.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що право на отримання такого дублікату має новий іпотекодержатель, який у встановленому порядку замінив первісного у зобов'язанні за договором іпотеки. Обставини заміни сторони у зобов'язанні, зокрема переходу права іпотекодержателя від первісного до нового, потрібно встановлювати у конкретній справі на підставі належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів.

Отже, Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційну скаргу позивача слід задовольнити: рішення судів першої й апеляційної інстанцій скасувати та прийняти нове рішення – про задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 жовтня 2022 року у справі № 210/2257/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107105869>.

ВП ВС відступила від правового висновку КАС ВС щодо юрисдикційності розгляду заяви про заміну сторони виконавчого провадження, відкритого на виконання виконавчого напису нотаріуса, визначивши, що така заява підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Положення частини п'ятої статті 442 ЦПК України стосовно можливості заміни сторони у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження не можуть бути застосовані за аналогією для випадків заміни сторони у виконавчому написі нотаріуса, виконавче провадження за яким ще не відкрито

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу АТ «Альфа-банк» на ухвалу Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 29 червня 2021 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 27 жовтня 2021 року у цивільній справі за заявою АТ «Альфа-банк» про заміну стягувача у виконавчому написі нотаріуса, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6 грудня 2017 року приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу вчинено виконавчий напис про звернення стягнення на земельну ділянку, що належить ОСОБА_1, на погашення перед АТ «Укрсоцбанк» заборгованості за кредитним договором у розмірі 147 808,34 долара США.

10 вересня 2019 року загальними зборами акціонерів АТ «Альфа-банк» та єдиним акціонером АТ «Укрсоцбанк» затверджено рішення про реорганізацію АТ «Укрсоцбанк» шляхом приєднання до АТ «Альфа-банк».

15 жовтня 2019 року рішенням єдиного акціонера АТ «Укрсоцбанк» затверджено передавальний акт та визначено, що правонаступництво щодо всього майна, прав та обов'язків АТ «Укрсоцбанк», які зазначені в передавальному акті, виникає в АТ «Альфа-банк» з дати, визначеної в передавальному акті, - з 15 жовтня 2019 року.

У червні 2021 року АТ «Альфа-банк» звернулося до суду першої інстанції цивільної юрисдикції із заявою про заміну сторони виконавчого провадження за виконавчим написом стягувача АТ «Укрсоцбанк» на його правонаступника – АТ «Альфа-банк».

Суди попередніх інстанцій відмовили у відкритті провадження у справі, керуючись тим, тим, що розгляд заяви про заміну сторони стягувача у виконавчому написі нотаріуса має здійснюватися в порядку адміністративного судочинства.

ОЦІНКА СУДУ

У частині першій статті 379 КАС України зазначено, що у разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою заінтересованої особи суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником.

Згідно із частинами першою та другою статті 442 ЦПК України у разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження суд замінює таку сторону її правонаступником. Заяву про заміну сторони її правонаступником може подати сторона (заінтересована особа), державний або приватний виконавець (аналогічні положення закріплені у статті 334 ГПК України).

Статтею 446 ЦПК України передбачено, що процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах, вирішуються судом, який

розглядав справу як суд першої інстанції, якщо інше не визначено цим розділом (аналогічні положення закріплені у статті 338 ГПК України).

Тобто всі процесуальні кодекси урегулювали питання заміни сторони виконавчого провадження саме у випадку виконання судового рішення. І логічно, що такі питання розглядає лише суд тієї юрисдикції, у якій розглянуто справу по суті, той суд, який ухвалив відповідне рішення.

Велика Палата Верховного Суду аналізувала питання заміни сторони у виконавчому провадженні при застосуванні процесуального законодавства, чинного до 15 грудня 2017 року.

Зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 826/7941/17 зроблено висновок, що аналізуючи в сукупності норми статті 15 Закону № 1404-VIII та чинні до 15 грудня 2017 року статті 264 КАС України та 368 ЦПК України, беручи до уваги, що питання правомірності заміни сторони у виконавчому провадженні є, по суті, превентивним судовим контролем у відповідному виконавчому провадженні, це питання повинно вирішуватися в порядку адміністративного судочинства.

15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України від 03 жовтня 2017 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким ЦПК України викладено в новій редакції.

За вимогами статті 446 ЦПК України процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах, вирішуються судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, якщо інше не визначено цим розділом. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням рішень інших органів (посадових осіб), вирішуються судом за місцем виконання відповідного рішення.

Оскільки тільки в ЦПК України врегульовано правило заміни сторони виконавчого провадження, порушеного через необхідність виконання рішення «несудового» органу, можна зробити такий висновок: заява про заміну сторони виконавчого провадження, відкритого на виконання виконавчого напису нотаріуса, підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства.

За таких обставин рішення судів попередніх інстанцій не можна вважати законними й обґрунтованими, тому вони підлягають скасуванню з направленням справи для продовження розгляду до суду першої інстанції.

З урахуванням наведеного Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків, викладених у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28 жовтня 2021 року у справі № 280/456/20 та від 22 липня 2019 року у справі № 822/1659/18, про те, що заява про заміну сторони виконавчого провадження, подана щодо виконавчого провадження, відкритого на виконання виконавчого напису нотаріуса, повинна розглядатись у порядку адміністративного судочинства.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що при розгляді справи суду першої інстанції необхідно встановити фактичні обставини справи, оскільки з копії заяви АТ «Альфа-банк» про заміну стягувача у виконавчому написі нотаріуса

не вбачається, що виконавчий напис нотаріуса, вчинений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу про звернення стягнення на земельну ділянку, було звернуто до примусового виконання та відкрито виконавче провадження.

Заміна сторони у виконавчому написі, вчиненому нотаріусом, та заміна сторони у виконавчому провадженні з примусового виконання виконавчого напису нотаріуса є відмінними правовими категоріями, оскільки заміна сторони у виконавчому провадженні є можливою виключно у разі відкриття відповідного виконавчого провадження, що передбачено спеціальним правилом статті 15 Закону України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження» (далі – Закон № 1404-VIII).

Імперативними приписами частини п'ятої статті 442 ЦПК України встановлено, що положення цієї статті застосовуються також у разі виникнення потреби у заміні боржника або стягувача у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження.

Велика Палата Верховного Суду в контексті фактичних обставин справи та зумовленого ними застосування норм процесуального права зазначає, що до відкриття виконавчого провадження у порядку, визначеному статтею 442 ЦПК України, може бути замінено боржника або стягувача лише у виконавчому листі, яким у системному розумінні з пунктом 1 частини першої статті 3 Закону № 1404-VIII є виконавчий документ, виданий судом у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, ухвалених у цивільних справах, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів.

Виконавчий напис нотаріуса є різновидом виконавчого документа в розумінні статті 3 Закону № 1404-VIII, який є відмінним від виконавчого листа за формою, змістом, а також суб'єктом та процедурою видання, отже, положення частини п'ятої статті 442 ЦПК України не можуть бути застосовані за аналогією у випадку заміни сторони у виконавчому написі нотаріуса, виконавче провадження за яким ще не відкрито.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційну скаргу необхідно задовольнити, оскаржені судові рішення скасувати, справу направити для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом (стаття 18 ЦК України).

Виконавчий напис нотаріуса є формою захисту цивільних прав та інтересів, що відбувається в певному спеціальному порядку, який є відмінним від інших форм (зокрема й судовій) надання захисту таким правам та інтересам.

З урахуванням зазначеного необхідно дотримуватися принципу незалежності здійснення нотаріальної діяльності та частини другої статті 19 Конституції України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 12 жовтня 2022 року у справі № 183/4196/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107140909>.

3. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду

3.1. Господарська юрисдикція

Вимога про визнання недійсними результатів аукціону з продажу заставного майна боржника та договору купівлі-продажу, укладеного за результатами аукціону, є неналежним способом захисту прав та інтересів банку – іпотеко-та заставодержателя, який не був учасником аукціону і який вважає, що переможець аукціону набув право власності на заставне майно, якого не міг набути (зокрема, через те, що аукціон відбувався під час дії судової заборони / зупинення дії ухвали суду про надання згоди на продаж заставного майна). У такому разі банк має право витребувати в інтересах боржника заставне майно в переможця аукціону на підставі статті 1212 ЦК України (якщо це майно буде відчужене третій особі – витребувати його від неї на підставі статей 387, 388 ЦК України), обґрунтовуючи свої вимоги тим, що підписаний боржником із переможцем аукціону договір купівлі-продажу не міг бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем.

Рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого володіння є підставою для внесення запису про державну реєстрацію за боржником права власності на нерухоме майно, зареєстроване в цьому реєстрі за переможцем аукціону, до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно незалежно від того, відбувається таке витребування в порядку віндикації (статті 387–388 ЦК України), чи в порядку, визначеному для повернення майна від особи, яка набула його за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави (статті 1212–1215 ЦК України), чи в порядку примусового виконання обов'язку в натурі (пункт 5 частини другої статті 16 ЦК України)

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України» (далі – банк) на постанову Західного апеляційного господарського суду від 27 липня 2020 року у справі за позовом банку до арбітражного керуючого, Української Універсальної біржі «Капітал» (далі – біржа), ТОВ «Фалькон Агро Груп» (далі – переможець аукціону), ТОВ «Протеїн-продакшн» (далі – боржник), про визнання недійсними результатів аукціону, договору купівлі-продажу майна та свідоцтва, скасування запису про державну реєстрацію права власності на об'єкт нерухомого майна, зобов'язання передати (повернути) майно у межах справи за заявою ТОВ «Профстоун» до ТОВ «Протеїн-Продакшн» про банкрутство, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Заставне майно, що було предметом продажу на аукціоні за лотом № 1, перебувало в іпотеці та заставі позивача на підставі забезпечувальних договорів.

8 серпня 2019 року Господарський суд Львівської області постановив ухвалу, згідно з якою, зокрема, задовольнив заяви ліквідатора про надання згоди на продаж заставного майна.

26 вересня 2019 року Західний апеляційний господарський суд постановив ухвалу про задоволення клопотання банку та зупинення дії ухвали Господарського суду Львівської області від 8 серпня 2019 року, у тому числі щодо надання згоди ліквідатору на продаж заставного майна.

26 вересня 2019 року Західний апеляційний господарський суд постановив ухвалу про задоволення заяви позивача про вжиття заходів забезпечення вимог кредиторів (позову): заборонив ліквідатору та біржі у справі про банкрутство боржника вчиняти дії з проведення аукціону(ів) з продажу та/або у будь-який спосіб здійснювати заходи з реалізації/відчуження заставного майна боржника, що є предметом забезпечувальних договорів.

27 вересня 2019 року відбувся аукціон з продажу, зокрема заставного майна, переможцем якого стало ТОВ «Фалькон Агро Груп», про що біржа склала протокол проведення аукціону від 27 вересня 2019 року.

1 листопада 2019 року боржник підписав із переможцем аукціону договір купівлі-продажу. Наступного дня ті самі сторони підписали акт приймання-передавання до цього договору.

Звертаючись до суду з позовом, позивач обґрунтовував порушення встановленого законом порядку проведення аукціону з продажу заставного майна, яке було в іпотеці та заставі у банку. Вважав, що ці порушення (зокрема через те, що аукціон відбувався під час дії судової заборони та під час зупинення дії ухвали суду першої інстанції про надання згоди ліквідаторові на продаж заставного майна; початкова вартість останнього була необґрунтованою, бо не відповідала ринковій; строк на подання заявок на участь в аукціоні був нерозумним) є підставою для визнання недійсними результатів аукціону, договору купівлі-продажу та свідоцтва, а також для зобов'язання переможця аукціону передати (повернути) боржникові заставне майно.

ОЦІНКА СУДУ

Звертаючись із позовом, банк вважав себе потерпілим від дій боржника, його ліквідатора, набувача заставного майна та біржі. Проте у разі задоволення позову заставне майно має повернутися не до банку, а до боржника.

Кредитор боржника може мати похідний інтерес у стягненні коштів, іншого майна з третіх осіб на користь боржника, зокрема і у процедурі банкрутства (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 28 вересня 2021 року у справі № 761/45721/16-ц (пункти 72, 78, 81)). Інтерес кредитора у поповненні (недопущенні зменшення) ліквідаційної маси боржника є похідним від такого інтересу боржника. Тому позови, спрямовані на поповнення (недопущення зменшення) ліквідаційної маси, є позовами на користь саме боржника, якому належить ліквідаційна маса, а не кредитора (останній має до цієї маси інтерес так званого другого порядку). Отже, позов, який заявив кредитор, є, насправді, позовом боржника, тобто похідним позовом (один із його різновидів передбачений пунктом 12 частини першої статті 20 ГПК України).

Банк, який не був учасником аукціону, вважає, що за його рахунок як іпотекодержателя та заставодержателя переможець аукціону (покупець) набув

право власності на заставне майно, яке не міг набути зокрема, тому, що: (а) не є добросовісним набувачем, ураховуючи його пов'язаність із боржником; (б) була зупинена дія ухвали суду першої інстанції від 8 серпня 2019 року, згідно з якою цей суд, зокрема, надав згоду на продаж заставного майна боржника; (в) діяла судова заборона ліквідатору та біржі вчиняти дії у справі № 914/2618/16 з проведення аукціону(ів) з продажу та/або у будь-який спосіб здійснювати заходи з реалізації/відчуження заставного майна боржника, що є предметом забезпечувальних договорів; (г) ліквідатору та біржі було відомо про наявність судової заборони вчиняти дії щодо проведення аукціону з продажу заставного майна; (ґ) ліквідатор діяв недобросовісно, коли визначив для подання заявок особами, які зацікавлені в придбанні майна боржника на аукціоні, нерозумний строк і встановив нерозумну початкову вартість запропонованого до продажу на аукціоні заставного майна за лотом № 1.

За таких обставин, враховуючи те, що банк був іпотеко- та заставодержателем і не отримав належного задоволення своїх вимог за забезпечувальними договорами, позивач може обґрунтовувати, що вчинені правочини, зокрема підписаний боржником із переможцем аукціону (покупцем) договір купівлі-продажу, не могли бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем. А тому вправі, враховуючи вимоги частин другої та третьої статті 264 ЦК України, у цих спірних правовідносинах витребувати в інтересах боржника заставне майно у переможця аукціону на підставі статті 1212 ЦК України (у разі, якщо це майно буде відчужене третій особі, - витребувати його від неї на підставі статей 387, 388 ЦК України). Для цього немає потреби окремо оскаржувати результати аукціону та договір купівлі-продажу, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні.

Рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого володіння є підставою для внесення запису про державну реєстрацію за позивачем (у спірних правовідносинах – за боржником) права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем (у спірних правовідносинах – за переможцем аукціону) до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно незалежно від того, чи таке витребування відбувається у порядку віндикації (статті 387-388 ЦК України), чи у порядку, визначеному для повернення майна від особи, яка набула його за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави (статті 1212-1215 ЦК України), чи у порядку примусового виконання обов'язку в натурі (пункт 5 частини другої статті 16 ЦК України).

Таким чином, позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача.

З урахуванням наведеного заявлення банком у власних інтересах і в інтересах боржника вимоги про скасування запису також не є необхідним для ефективного захисту цих інтересів.

Вирішуючи питання про витребування майна, важливо перевірити добросовісність, насамперед, набувача цього майна, у тому числі те, чи знав або міг знати такий набувач про недобросовісну поведінку продавця.

Позивач мотивував позовні вимоги, зокрема, тим, що продаж заставного майна на аукціоні 27 вересня 2019 року відбувся, коли були чинними ухвали апеляційного суду про забезпечення вимог кредиторів (позову), а саме заборона ліквідатору та біржі вчиняти дії з проведення аукціону(ів) з продажу та/або у будь-який спосіб здійснювати заходи з реалізації/відчуження заставного майна боржника, що є предметом забезпечувальних договорів, і про зупинення дії ухвали суду першої інстанції, якою він, зокрема, надав згоду на продаж заставного майна.

Крім того, на думку позивача, ліквідатор діяв недобросовісно, всупереч меті проведення аукціону (відчуження майна боржника за максимальною ціною), та штучно створив перешкоди для участі в аукціоні всім зацікавленим у придбанні майна боржника, коли визначив для подання відповідних заявок строк, який фактично становив чотири робочі дні. Такий строк, а також початкову вартість запропонованого до продажу на аукціоні заставного майна позивач вважає нерозумними.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що ці та інші аргументи позивача, а також пов'язані з ними аргументи арбітражного керуючого, переможця аукціону, боржника, інших кредиторів останнього, суд має зважити не у межах цього провадження, а за належною позовною вимогою, оцінюючи добросовісність поведінки продавця та покупця. Зокрема, те, (а) чи був розумним для досягнення мети аукціону встановлений в оголошенні для подання заявок потенційними покупцями строк, урахувавши вихідні дні, визначений для прийняття заявок час, необхідність ознайомлення зі заставним майном і сплати гарантійного внеску; (б) чи знав або міг знати переможець аукціону, проявивши розумну обачність і враховуючи його можливий зв'язок із боржником через засновника (учасника) та директора, про судову заборону відчужувати заставне майно, зупинення дії ухвали суду про надання згоди на продаж цього майна, а також про порушення процедури підготовки та проведення аукціону, які підривають засади конкурентного продажу, зокрема з огляду на те, що боржник (продавець) через свого ліквідатора знав про судову заборону вчинення дій щодо проведення аукціону з продажу заставного майна, не вжив заходів для попередження реалізації цього майна 27 вересня 2019 року, а підписав договір купівлі-продажу, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні, 1 листопада 2019 року, тобто після того, як апеляційний суд скасував вжиті ним заходи забезпечення вимог кредиторів (позову). Перелік обставин, якими позивач може обґрунтовувати недобросовісність переможця аукціону, не є вичерпним.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 6 липня 2022 року у справі № 914/2618/16 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107064709>.

Якщо обидві сторони виконували договір оренди (найму) будівлі (зокрема, орендар користувався майном і сплачував за нього, а орендодавець приймав платежі), то кваліфікація договору як неукладеного виключається, такий договір оренди вважається укладеним та може бути оспорюваним (за відсутності законодавчих застережень про інше).

Власник будівлі, який заперечує факт укладення договору, як і його виконання, може спростовувати такий факт не шляхом подання окремого позову про недійсність договору оренди (найму) будівлі, а під час вирішення спору про захист права, яке він вважає порушеним. Зокрема, у разі зайняття нежитлового приміщення фактичним користувачем (тимчасовим володільцем) ефективним способом захисту права власника нежитлового приміщення є усунення перешкод у користуванні належним йому майно (негаторний позов). Відповідний висновок про неукладеність спірного договору суд викладає в мотивувальній частині судового рішення

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1, який є правонаступником ОСОБА_2, на постанову Донецького апеляційного суду від 17 грудня 2020 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1, який є правонаступником ОСОБА_2, до ОСОБА_3, третя особа – ОСОБА_4, про визнання договору оренди недійсним, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_5 на праві власності належало нерухоме майно, яке складається з будівлі складу, розташованої за адресою: АДРЕСА_1.

Після смерті ОСОБА_5 його батьки ОСОБА_2 та ОСОБА_4 прийняли спадщину по 1/2 частини будівлі складу, розташованої за адресою: АДРЕСА_1, про що 29 серпня 2016 року видані відповідні свідоцтва про право на спадщину за законом.

Витягом з Державного реєстру речових прав нерухоме майно про реєстрацію права власності підтверджується, що 29 серпня 2016 року за ОСОБА_2 зареєстровано право приватної власності на 1/2 частини нерухомого майна – будівлі складу за адресою: АДРЕСА_1.

Відповідно до тексту договору від 20 травня 2015 року щодо оренди (майнового найму) нежитлового приміщення ОСОБА_5 (орендодавець) та ОСОБА_3 (орендар), в оренду надавалося приміщення загальною корисною площею 1 600 кв. м, розташоване за адресою: АДРЕСА_1, для використання складування техніки та як зерносховище. Договір містить підписи сторін договору.

Згідно з актом приймання-передачі до договору оренди (майнового найму) нежитлового приміщення від 20 травня 2015 року ОСОБА_5 передав, а ОСОБА_3 прийняв нежитлове приміщення.

Позивачка вважала, що договір оренди від 20 травня 2015 року її син ОСОБА_5 не укладав та не підписував, також не підписував акт приймання-передачі від 20 травня 2015 року, а тому вказаний договір оренди вважала недійсним.

ОЦІНКА СУДУ

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами), або уповноваженими на те особами (частини друга та четверта статті 207 ЦК України).

Підпис є невід'ємним елементом, реквізитом письмової форми правочину, а наявність підписів має підтверджувати наміри та волевиявлення учасників правочину, а також забезпечувати їх ідентифікацію.

Відсутність на письмовому тексті правочину (паперовому носії) підпису його учасника чи належно уповноваженої ним особи означає, що правочин у письмовій формі не вчинений.

Наявність же сама по собі на письмовому тексті правочину підпису, вчиненого замість учасника правочину іншою особою (фактично невстановленою особою, не уповноваженою учасником), не може підмінити належну фіксацію волевиявлення самого учасника правочину та створювати для нього права та обов'язки поза таким волевиявленням.

Законодавець за загальним правилом, викладеним у статті 218 ЦК України, не передбачає наслідків у вигляді недійсності правочину у разі недотримання вимог щодо письмової форми правочину, встановлюючи водночас коло доказів, якими одна із сторін може заперечувати факт вчинення правочину або окремих його частин (письмові докази, засоби аудіо-, відеозапису, інші докази, крім свідчень свідків).

Натомість виконання правочину його учасниками може бути способом волевиявлення до вчинення правочину, відповідно до його суттєвих умов, передбачених законодавством.

Відповідно до статті 793 ЦК України (у редакції, яка діяла на час укладення оспорюваного правочину) договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) укладається у письмовій формі. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) строком на три роки і більше підлягає нотаріальному посвідченню.

Термін оренди приміщення за оспорюваним договором становив 35 місяців, тому вказаний договір не підлягав нотаріальному посвідченню.

Згідно з частиною першою статті 795 ЦК України передання наймачеві будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) оформляється відповідним документом (актом), який підписується сторонами договору. Із цього моменту починається обчислення строку договору найму, якщо інше не встановлено договором.

Разом з тим, укладеним є такий правочин (договір), щодо якого сторонами у належній формі досягнуто згоди з усіх істотних умов. У разі ж якщо сторони такої згоди не досягли, такий договір є неукладеним, тобто таким, що не відбувся, а наведені в ньому умови не є такими, що регулюють спірні відносини.

За змістом законодавчого регулювання, наведеного як у загальних положеннях про правочини, так і в спеціальних приписах глави 58 ЦК України, якщо договір оренди (найму) будівлі хоча й має ознаки неукладеного, але виконувався обома його сторонами, то така обставина захищає відповідний

правочин від висновку про неукладеність і в подальшому він розглядається як укладений та чинний, якщо тільки не є нікчемним чи оспорюваним з інших підстав.

Тобто суду необхідно встановити не просто факт використання спірного майна орендарем, а й те, чи сплачував орендар за таке використання орендодавцю та його правонаступникам і чи приймали вони таку оплату.

У разі якщо договір виконувався обома сторонами (зокрема, орендар користувався майном і сплачував за нього, а орендодавець приймав платежі), то кваліфікація договору як неукладеного виключається, такий договір оренди вважається укладеним та може бути оспорюваним (за відсутності законодавчих застережень про інше).

За встановленими у справі обставинами, оспорюваний договір ОСОБА_5 не підписував та, відповідно, волевиявлення щодо правочину не було, істотних умов цього договору не погоджував. Відповідач користується будівлею складу. Разом з тим, відсутні відомості про виконання договору стороною позивача.

З урахуванням викладеного немає підстав вважати договір оренди (майнового найму) нежитлового приміщення від 20 травня 2015 року укладеним.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що такий спосіб захисту, як визнання правочину неукладеним, не є способом захисту прав та інтересів, установленим законом.

У випадку заперечення самого факту укладення правочину, як і його виконання, такий факт може бути спростований не шляхом подання окремого позову про недійсність правочину, а під час вирішення спору про захист права, яке позивач вважає порушеним, шляхом викладення відповідного висновку про неукладеність спірних договорів у мотивувальній частині судового рішення.

Порушенням права у такому випадку є не саме по собі існування письмового тексту правочину, волевиявлення позивача щодо якого не було, а вчинення конкретних дій, які порушують право позивача (наприклад, зайняття та використання іншою особою приміщення позивача за відсутності встановлених для цього правових підстав).

Протилежне тлумачення означало б, що суд надає документу, підробку якого встановлено належним чином, статус дійсного, визнає настання відповідних правових наслідків за відсутності як волевиявлення, так і інших законних підстав для цього та покладає на особу нічим не обґрунтований обов'язок застосувати для уникнення настання правових наслідків за підробленим документом ті самі способи захисту, що й в умовах, коли правочин дійсно вчинено, а його правомірність презюмується.

Враховуючи підстави позову, наведені позивачем, він у цій справі наполягає на поверненні йому нежитлового приміщення, вважаючи, що це нежитлове приміщення знаходиться у фактичному користуванні відповідача без установлених законом підстав.

Зайняття нежитлового приміщення фактичним користувачем (тимчасовим володільцем) треба розглядати як таке, що не позбавляє власника його права володіння на майно, не створює перешкоди у розпорядженні цим майном, а створює

лише перешкоди в користуванні володільцем своїм майном. Тож у цьому випадку ефективним способом захисту права, яке позивач як власник нежитлового приміщення вважає порушеним, є усунення перешкод у користуванні належним йому майно, тобто негаторний позов

Більше того, за наявного підходу до фізичного зайняття майна як до триваючого порушення, на вимоги про припинення якого не поширюється позовна давність, негаторний позов можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця.

Суд апеляційної інстанції, врахувавши висновки Великої Палати Верховного Суду у справі № 145/2047/16-ц, зробив обґрунтований висновок про відмову в позові ОСОБА_2 з підстав обрання позивачкою неефективного (неналежного) способу захисту, роз'яснивши, що відмова в задоволенні позову через обрання неефективного (неналежного) способу захисту не позбавляє її права заявити позов про усунення перешкод у використанні спірного нежитлового приміщення.

Подібні висновки містяться в постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 червня 2020 року у справі № 145/2047/16-ц (провадження № 14-499цс19), правовідносини у якій виникли щодо безпідставного користування земельною ділянкою, й підстав для відступу від таких висновків не вбачається.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 жовтня 2022 року у справі № 227/3760/19-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107219918>.

4. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду

1. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 2 листопада 2022 року

Справа № 925/556/21 (провадження № 12-28гс22)

Сторони / предмет: ТОВ «ВП «Імпульс Плюс» до ГУ ДПС та ГУ ДКСУ у Черкаській області про стягнення збитків.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку ВП ВС, викладених у постанові від 14 квітня 2020 року у справі № 925/1196/18, про те, що порушення договору з покупцем з боку постачальника було об'єктивним наслідком поведінки податкового органу, який протиправно заблокував реєстрацію податкових накладних постачальника. Тому і збитки постачальника, які полягали у сплаті ним штрафних санкцій на користь покупця, стали об'єктивним наслідком поведінки податкового органу.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 2 листопада 2022 року

Справа № 170/129/21 (провадження № 14-97цс22)

Сторони / предмет: ОСОБА_1 до ТОВ «Сімпл Мані», ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів» про визнання договору факторингу частково недійсним.

Суддя-доповідач: Сімоненко В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку КАС ВС, викладеного у постанові від 24 вересня 2018 року у справі №805/168/18-а, про те, що у разі передачі справи з одного суду до іншого особа повинна сплатити судовий збір за подання заяви (скарги) за реквізитами того суду, якому передана справа, а вже сплачений судовий збір особа може повернути як помилково зарахований.

3. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 2 листопада 2022 року

Справа № 759/5454/19 (провадження № 14-81цс22)

Сторони / предмет: ОСОБА_1 до АТ «Альфа-Банк», державного реєстратора Київської філії КП «Реєстрації нерухомості» про визнання незаконним та скасування рішення державного реєстратора, скасування державної реєстрації права власності.

Суддя-доповідач: Сімоненко В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити шляхом уточнення від висновку, викладеного у постанові ВП ВС від 13 липня 2022 року у справі № 199/8324/19, відповідно до якого належним та ефективним способом захисту позивача, який вважає, що його право порушене тим, що право власності на нерухоме майно, що є предметом іпотеки, зареєстроване за відповідачем (іпотекодержателем) на підставі договору про задоволення вимог іпотекодержателя (відповідного застереження в іпотечному договорі), є позов про витребування нерухомого майна.

4. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 2 листопада 2022 року

Справа № 686/7081/21 (провадження № 14-91цс22)

Сторони / предмет: ОСОБА_1 до Хмельницької обласної прокуратури, ДКСУ про стягнення 3 % річних за прострочення виконання зобов'язання та інфляційних втрат.

Суддя-доповідач: Штелик С.П.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку КАС ВС, викладеного у постанові від 12 лютого 2020 року у справі № 826/17656/16 про те, що передбачена статтею 625 ЦК України відповідальність боржника за порушення

грошового зобов'язання у виді компенсації інфляційних нарахувань та 3 % річних може виникати тільки у договірних правовідносинах і не стосується правовідносин, що виникають у зв'язку із заподіянням шкоди, та її подальшого відшкодування.

5. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 9 листопада 2022 року

Справа № 607/15052/16-ц (провадження № 14-58цс22)

Сторони / предмет: Тернопільська місцева прокуратура в інтересах держави в особі Тернопільської міської ради до ОСОБА_1 про витребування нежитлового приміщення.

Суддя-доповідач: Сімоненко В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, необхідно відступити шляхом уточнення від висновків ВСУ, викладених у постановках від 5 жовтня 2016 року у справі № 916/2129/15, від 2 листопада 2016 року у справі № 6-2161цс16 (№ 522/10652/15-ц), від 23 листопада 2016 року у справі № 916/2144/15, від 25 січня 2017 року у справі № 916/2131/15 та ВП ВС, викладеного у постанові від 29 травня 2019 року в справі № 367/2022/15-ц, та визначення, що майно, яке вибуло з володіння власника на підставі договору та/або рішення органу влади чи місцевого самоврядування і в подальшому такі договір визнано недійсним та/або рішення органу влади чи місцевого самоврядування скасовано через їх незаконність, вважається таким, що вибуло з володіння власника поза його волею лише в разі, якщо саме відсутність волі власника на відчуження спірного майна було підставою прийняття відповідного судового рішення або за встановлення судом обставин, які б свідчили про відсутність волі власника.

6. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 листопада 2022 року

Справа № 912/2797/21 (провадження № 12-32гс22)

Сторони / предмет: Керівник Олександрійської окружної прокуратури Кіровоградської області в інтересах держави до Світловодської міської ради та ТОВ «Світенергоресурс» про визнання недійсними рішення, договору та зобов'язання повернути земельну ділянку.

Суддя-доповідач: Катеринчук Л.Й.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку ВСУ, відступити від висновку, викладеного у постанові від 11 травня 2016 року у справі № 6-824цс16 стосовно того, що непроведення нормативної грошової оцінки у порядку, встановленому законодавством, є підставою для визнання договору оренди земельної ділянки недійсним.

5. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів

1. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 19 жовтня 2022 року

Справа № 183/900/17 (провадження № 14-84цс22)

Сторони / предмет: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, треті особи – приватний нотаріус Новомосковського міського нотаріального округу Дніпропетровської області Куліш Ю.О., приватний нотаріус Новомосковського міського нотаріального округу Дніпропетровської області Бака О.В. про витребування з чужого незаконного володіння квартири, визнання права власності.

Суддя-доповідач: Ткачук О.С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду; виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступлення від висновку КАС ВС, викладеного у постанові від 20 листопада 2020 року у справі № 420/2445/19, в якій зроблено загальний висновок, що договір купівлі-продажу жилого будинку (квартири) чи його (її) частини, укладений в 1996 році та зареєстрований на товарній біржі, підлягав обов'язковому нотаріальному посвідченню та з підстав неодержання нотаріальної форми визнається недійсним. Також справа містить виключну правову проблему, оскільки в судовій практиці спостерігається неоднаковий підхід при вирішенні питання обов'язковості нотаріального посвідчення договорів купівлі-продажу квартир за статтею 227 ЦК УРСР.

Позиція ВП ВС: у справі, яка переглядається, порівняно із справою № 420/2445/19 різне матеріально-правове регулювання спорів, різні фактичні обставини справи, а спірні правовідносини у цих справах не є подібними. Вирішення питання (правової проблеми) обов'язковості нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу квартири за статтею 227 ЦК УРСР у даній справі є передчасним, оскільки в судових засіданнях не було доведено факту його підписання сторонами.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 20 жовтня 2022 року

Справа № 211/3153/15-ц (провадження № 14-92цс22)

Сторони / предмет: АТ «УкрСиббанк» до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суддя-доповідач: Ткачук О.С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає, що висновки ВП ВС, викладені у постанові від 23 лютого 2021 року у справі № 263/4637/18 потребують уточнення в частині висновків про наявність підстав для скасування ухвали апеляційного суду про поновлення строку

та відкриття апеляційного провадження, постановленої одноособово. На думку КЦС ВС, постановлення ухвали про відкриття провадження у справі суддею-доповідачем одноособово не тягне за собою її скасування з підстав, передбачених пунктом 1 частини першої статті 411 ЦПК України, якщо члени колегії не висловили незгоди з процесуальними діями судді-доповідача на стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження.

Позиція ВП ВС: постановою ВП ВС від 23 лютого 2021 року у справі № 263/4637/18 зроблено чіткий та однозначний висновок про неможливість постановлення ухвал про відкриття або відмову у відкритті апеляційного провадження суддею одноособово. Належних та обґрунтованих підстав для відступу від такого висновку та вимог процесуального закону КЦС ВС не вказано.

3. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 листопада 2022 року

Справа № 654/2630/20 (провадження № 14-88цс22)

Сторони / предмет: ОСОБА_1 до Бехтерської ОТГ, третя особа – КСП ім. Комінтерну, про визнання права власності на пай.

Суддя-доповідач: Ткачук О.С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, виключними правовими проблемами є різний підхід КЦС ВС до вирішення питань: виникнення у особи права на земельну частку (пай) та часу його виникнення як члена КСП; можливості застосування позовної давності у спірних правовідносинах та в разі застосування – визначення початку її перебігу; суб'єктного складу відповідачів.

Позиція ВП ВС: в ухвалі КЦС ВС не зазначено, у чому полягає правове питання, яке потребує роз'яснення саме ВП ВС та яке б не могло бути вирішено колегією суддів КЦС чи ОП КЦС ВС.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за листопад 2022 року / Упоряд.: департамент аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: Секретар ВП ВС Рогач Л.І. Київ, 2022. Вип. 36. – 49 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua